

رُولِّي زمان

لہ دھنپتیشانکردنی کہ ساپہتی تاکدا

لیکولینه و ہپیکی و اتسازی رہوشتیہ

پ.ی.د. عبدالواحد مشیر محمود درزی / زانکوی سهلا حده دین / کولیژی زمان / بهشی زمانی کوردی

بیشہ کی:

له ژیانی روزانه ماندا، گویمان له چهندین وشه و دهسته واژه دهیت دهیاره که سایهه تی مرؤوفه، وک ئه وهی فلانه که س
که سایهه تیه کی به هیزی هه بیه و ئه وی تر که سایهه تیه کی بیهیزی هه بیه... هتد، جا هدر وهک دهینین مرؤوفه کانی سه ر
رووی زه مین لایه نی هاویه ش و ناوکویان زوره، لایه نی جیاوازیشیان زوره، وک رهنگ و شیوه و به هه مان شیوه ش له رووی
که سایهه تیه وش جیاوازن و له بیک ناچن، هه بیه که و چهند ئه دگار و تاییه تمه ندیه ک له بیه کتیریان جیاده کاتنه وه که به
هه ندیکیان سه رسامین و به هه ندیکیشیان دلته نگ و پهستین، ئه مهش زیاتر له ریگای دهربیرین و هه لسوکه و ته کانیانه وه
هه ستی بیده کریت، ئه گه رکه سیئک نه دولیت تو نازانی کییه و سه رب چ چین و ردهه زیکه چ که سایهه تی یه کی هه بیه و له چ
باریکی دهروونی دا ده زی ئه دگاره کانی چین.

أ- گرنگی پاسہ کہ:

گرنگی باسەکە له وەدایە تاکو ئىستا يىکۈلۈنە وەی وا له زمانى كوردى ئەنجام نەدراوه سەرەتاي ئەمەش گرنگى زمانى دەرىباو و جەستە دەردەخات بۇ نىشاندانى كەسايىتى.

پ- سنواری باسہ کہ :

به گشتی باسه که له سنوری و اتساری روشتیه و به پی پیوستیش چوته ناو و اتای سیماتیکی و پراگماتیکی له شیکردن وهی ناودرکی زمانی تاکه کس به هردوو شیوه یه وه دبربر او و جهسته یی.

ج - ئاماڭى باسەكە:

مرؤُفَه کونهوه درکی بهوه کردوه که ناتوانی بگاته ناخی بهرامبه رکهی له نهینیه کانی شاره زاییت ههربیوه شه وله
نهوهی داوه له ریگای دهربیرینه قسه بیه کان و هه لسوکه وته جهسته بیه کان و شیوه که سی بهرامبه ر بخوینیتله وه ، هه روک
دهبینین له زور شویندا دهربیرینی (زمانه که ت رهندگانه وهی که سایه تیته) دووباره ده بیته وه ، لهم باسه دا هه ولد ده دین له
ریگای دهربیرینه زمانیه کان که سایه تی مرؤُف بخهینه روو و روئی گرنگی و اتسازی ، سیماتیک و پراگماتیک دهربخهین ،
لهوه لیکمه لینه وانه ، که تمثیله دهه و هنیه کان : ذه نجام ، دهدون

د- دیازی داسکه:

پاسه که لهٽر روشانی و اساسنامه روشی Behaviorist کاردهکات.

۵- ناوروکی باسه که

باسه که جگه له پیشه کی و ئەنجام له دووبه ش پیکھاتوه: بهشی يەكم ئەم سەردىرانه دەگریتە خۆ: (واتاسازى رهوشتى، كەسايىھى تى تاك، جۇركانى كەسايىھى، درورىتنى كەسايىھى و كارىتكەركانى، ئەدگارەكانى پیكھاتەى سروشتى تاك، شىكىرنەوە دەرۈونى تاك، تاقىكىرنەوە كانى دىيارىكىرنى كەسايىھى، بهشى دوومىش ئەم سەردىرانه دەگریتە خۆي، زمان و كەسايىھى، دەستتىشانكىرنى كەسايىھى لە رىگاي دەرىپىن) له كۆتايىشدا پوختەي باسە كە بە زمانى عەربى و ئىنگلىزى خراوەتە رwoo.

بهشى يەكم:

۱- واتاسازى رهوشتى :

ئەۋزانستىھى يەباس له رەھەند و بنەما رەھشتىيەكان دەكتات بۇ دەرخستىنى واتاي يەكم زمانىيەكان (عبدالقادر عبدالجليل: ۲۰۰۶: ۱۶۴). پەيوندى بەتىن له نىوان زمان و دەرۈونى مەرۇقىداھىيە و بەلگە شمان هاتىنەكايىھى زمانەوانى دەرۈونى واتاي دەرۈونىيە، گىرنى دان بەلايەنلى دەرۈونى لە زمان دەگەرىتە و بۇ سەرەتتاي سەرەتلىدانى دېزمانى بەرھەمھىيەنان و گۈزىزانەوەي چۆمسكى، كە وا بە باشدەزانىت زمان بە لقىك له دەرۈونناسى دركېكىرنى دابنۇرت (جمعە سيد يوسف: ۱۹۹۰: ۱۸)، چونكە زمان شىيۇھى يەكم لە شىيۇھى كانى رەھشتى مەرۇق و يەكم لە ئەركەكانى زمانىش دەرىپىنى بىرە (سرچاواي پېشۈو: ۱۶) لەم روانگەيە و زمان رەھشتىكە كە زانىيارى و بىر و ھەست و سۆز و وېست و ئارەزووى تىدا رەنگىددەتە و له رىگاي دەرىپىنە زمانى و جەستەيەكانە و دەرۈونناسى و زمانەوانى لە زۇر بابەت دا ھاوېھ ش و ناوكۇن لەمانەش:

۱- وەرگەرتى زمان.

۲- بىرگەرنەوە.

۳- واتا.

۴- داب و نەريتى زمانى.

۵- شىكىرنەوە دەرۈونى.

۶- نەخۇشىيەكانى گوتىن.

هاتىنەكايىھى زمانەوانى دەرۈونى Psycholinguistics بۇ چارەسەرى ئەم بابەتە ھاوېھشانە بۇو (محمد حسن عبد العزيز: ۲۰۰۹: ۲۱)، ئەودى پەيوندى بە باسەكەي ئىيمە وە ھەبىت واتا و شىكىرنەوە دەرۈونى تاكە كەسە له رىگاي زمان، بۇ ئەم مەبەستەش دەبىت سەرەتا لە كەسايىھى تى و پیكھاتەي دەرۈونى تاكە كەس شارەزابىن.

۲- كەسايىھى تى تاك : personality

تاك له ھەرقۇناغىيىكى تەھەنيدىبىت دەتوانىت بىرلۈچۈونەكانى خۆي دەرىپىت دەرىبارەي زۇرشت بەمەش كەسايىھى تى و ناسنامەي خۆي دەچەسپىئىن لەنیو كۆمەل، كەسايىھى تى بە واتا كۆمەلايەتىيەكەي بە كەسانى خاوفن رەھشت و دېك و پېكى شىيۇھى دەرەوە دەگەرىتە و له جل و بەرگ (أنس ششك: ۲۰۰۹: ۲۸). بەلام دەرۈونناسان تىپرۇانىنېكى جىايايان هەيە بۇ كەسايىھى تى و له وباورەدان كەسايىھى تى ئالۇزترىن لايەنلى دەرۈونىيە لهەمان كاتىشدا واي بۇدەچن ئەسەتەمە له توپىزىنەوەكانى دەرۈونناسى دا لايەنلى كەسايىھى تى فەرامۇشېكىرىت (محمد بىن يونس: ۲۰۰۴: ۲۴۵).

کەسایەتى زۇر پىنناسەي جىاجىيابۇ كراوه لە لايىن دەرۈۋەنناسانە وە لەوانەش :

۱- جۇن واتسۇن كەسایەتى لە روانگەي پېوە دەرەكىيەكانلىكىدەدانە وە پىيى وايىه كەسایەتى ئەو چالاکىيە مەرۆڤە كە لە ماوەيەكى دىيارىكراودا بىزانرىيەت (احمد يەھىز الزق: ۲۰۰۶: ۲۲۸).

۲- جۇردىن ئەلبۇرت لە رووپىكەماتى ناوهوھ پىنناسەي دەكتات، و پىيى وايىه رىكخراوييەكى دايىنامىكى ناوهوھ مەرۆڤە، كە ئەركى رىكخستى لايەنى دەرۈونى و جەستەبىي مەرۆڤ دەبىنېت و تايىھەندى دەوشت و بىركردنە وە مەرۆڤ دەرەخات (حامى المليجى: ۴۰۲: ۲۰۰۰).

۳- رايىمۇند كاتل پىيى وايىه كەسایەتى ئەو سىستەمەيە كە رىگە دەدات پېشىنى ئەو چالاکيانە بىرىت كە مەرۆڤ لە بارودۇخى تايىھەتى و دىيارىكراودا بە ئاكامى دەگەيەنیت بەم پىيىه كەسایەتى هەموو چالاکىيەكى دىيار و نادىيارى تاك دەگرىيەتە وە (طلعت منصور: ۳۳۵: ۱۹۷۸).

۴- سىگمۇند فرويد كەسایەتى لە رىگاي كۆئەندامى تايىھەتى دەرۈونىيە وە پىنناسە دەكتات، كە سى لايىن لە خۇ دەگرىيەت (ئەو و من و منى باالا). ئەگەر ئەم سى لايىنه تەبايى و گونجان لە نىوانىياندا هەبوو ئەوا كەسە كە دەتوانىت بە ئەركەكانى خۇيەن ئەلسىت، بەلام ئەگەرناتەبايى و مەملانى لە نىوانىياندا هەبوو ئەوا كەسایەتىيەكى لواز دىنېتىھەكايىھە (كرىم شريف قەرەچەتانى: ۲۰۱: ۲۰۰۷).

كەسایەتى چەمكىيەكە راستە و خۇھەستى پىنناكىرىت بەلگۇلە رىگاي چالاکىيە دەرەكى و ناوهكىيەكانى ناراستە و خۇ وە دەناسىرىيە وە. ئەھە وە لە تاڭدایە دەيگرىيەتە وە وەك (تowanا و ئامادەباشى و ئارەزوو و بىرۇپا و ئاراستە و پالنەر، هەتىد. ئەگەل تايىھەندى ئەقلى و دەرۈونى و دەوشتى و رۇحى و بىركردنە وە پېشە ... هەتىد.

بلاوترىن پىنناسەي كەسایەتى بىرىتىيە لە (سىستەمېكى تەواوە لە خولياكان و تارادىيەكىش جىڭىرە كە كەسىك لەيەكى تر جىادەكتە وە شىۋازىكى گونجان بۇخۇي ھەلەدە بشىرىت لەگەل دەرۈوبەرەكەيدا (احمد زكى صالح: ۳۲: ۱۹۷۲) بەم پىيىه كەسایەتى كۆمەلېك بىرۇپۇچۇونى وەرگىراوه لە دەرۈوبەرەكىدا، كە لەزىيانى رۇزانەدا وەرپەدەگىرىيەتە سەرکەدار و رەوشت و لە كەسىكى ترى جىادەكتە وە، بۇيە دەتوانىن بلىيەن (كەسایەتى ئەو ئەدگارە كەسىيەيە لە ئەنجامى كارىگەرى حەزىز وە لەچۈونەكانى ناخى مەرۆڤ و كارتىكەرى كۆمەلەيەتى دروست دەبىت و تاكەكان لەن لەيەك جىادەكتە وە، هەربۇيەش بە پىيى دەرۈوبەر لە گۇراندايە).

۳- جۇرەكانى كەسایەتى : personality types

كەسایەتى مەرۆڤ پىكىدىت لە چەند ئەدگارىك كە لەكەلمان لەدايىك دەبىت و تەنها سىستى و چالاکى لە كۆراندايە، رانستى جۇرەكانى كەسایەتى (personality types) لەسەر دەستى زانى سويسىرى (كارل جوستاف جونز) كە يەكىكە لە قوتابىيەكانى زانى نەمساوى (سىگمۇند فرويد) سەرى ھەلدا، بۇ وەلمادانە وە ئەپرسىارەدى (چۇن دەتوانىن لېكىدانە وە رەوشتى كەسىكى دىيارىكراو دىيارىكەين ؟) دواتر زانى نەمرىكى (ئىزابيل برقز) و كچەكەى (كاترین برقز) توانىيان گەشە بەم زانستە بەدەن بۇ ماوەي چىل سائىك لە لېكۈلېنە وە بەرەدەوام توانىيان بىگەنە پېۋانەيەك كە ناونرا (پېۋانەي مايرز برقز بۇ سىيماو جۇرەكانى كەسایەتى NPTA) (عبد الله بن أحمد العلاف: د.ت: ۳)

بۇ جۇرەكانى كەسایەتى چەندىن تىورەتە ئاراوه هەر بۇيەش رىكە وتىيىكى تەواو نىيە بۇ دەستىنىشانكىرىنى جۇرەكانى كەسایەتى، دەرۈۋەنناسان ھەولىيان داوه كەسایەتىيەكانى مەرۆڤ لەسەر چەند بىنچىنەيەك پۇلۇن بىكەن و بۇئەم

مه بسته ش و هدریه که بیان له روانگه و گوش نیگایه که و که سایه تیان دابهش کرد ووه له وانه ش:

A- **تیوره کانی جور** Type Theories :

نه و تیورانه دهگریته وه که که سه کان به سه ر چهند جوئیک دابه شده که ن له ریگه دوزینه وهی چهند تاییه تمهدنیه کی هاویه ش لای کومه لیک خه لک و ناونانیان به جوئیک که سایه تی له ریگای درکه وتنی تاییه تمهدنیه کی دیاریکرا و وک حه زکردن به سه ره رویی و یا تیکردن نارهزووه کان یان گوشه گیری هت. (کریم شریف قه ره چه تانی: ۳۲۵: ۲۰۰۷) نه مانه ی خواره وه گرنگترین تیوری جورن:

A- **جوه فیسیولوژیه کان**:

پیشکی یونانی هیبوقرات له روانگه فیسیولوژیه وه که سایه تی پولینده کات و واي بو ده چیت رژینه کانی له شی مرؤف کاریگه ریان له سه ر که سایه تی هه يه. بهم پییه که سایه تی بو چوار جور دابه شده کات. (کریم شریف قه ره چه تانی: ۳۲۸: ۲۰۰۷).

A- **که سایه تی لیمفاوی**:

نه و که سایه تیه دهگریته وه که که سانی بابه تی و بیرقوول و زیره ک و راستگو و ئازا و به وردن.

B- **که سایه تی خوینی**:

که سانی کومه لایه تی و له سه رخو و ئازاد و ره خنه گر و گالته جار و بابه تی و نهدم و دیبلوماسی و خوپه رستن. (أنس شکشك . ۵۰: ۲۰۰۹).

C- **که سایه تی رهشوکی**:

نه م جوره که سانه دهگریته وه که رهشین و هه لچوو و دلتنه نگ و خه ماوی و بی وره و بی قسمه ن و نه گورن له بیرورا.

D- **که سایه تی زهردباوی**:

نه م جوره یان تووره و توندو تیز و جهسته به هیزن، لاسار و که لله رهقн. (کریم شریف قه ره چه تانی: ۳۲۸: ۲۰۰۷).

B- **جوه رهشتیه کان**:

کارل یونگ که سایه تی مرؤف له ریگای رهشته وه که سایه تیه کان پولین ده کات و دابه شیده کات بو دوو جور:

A- **که سایه تی گوشه گیر** Introvert:

نه م که سانه دهگریته وه که حه ز له دوره په ریزی و ته نیایی ده که ن زور جاریش شه رمنن و له په یوندی کومه لایه تی ساردو لاوازن.

B- **که سایه تی کراوه** Extravert:

نه و که سانه که گرنگی به په یوندی و تیکه لبوون ده دهن له ناو کومه لدا هه ست به ئاسووده دی ده که ن (حلمی المیجی: ۴۱۵: ۲۰۰۰).

C- **جوه جهسته بیه کان**:

شیلدون نه دگاره کانی که سایه تی به پیکه اتھی جهسته مرؤفه وه ده بھستیتھ وه، که سایه تی به پیی جهسته مرؤف دابه شده کات بو سی به ش:

A- **چینی ناوه وه**:

که سنگ و هه ناوی مرؤف دهگریته وه گرنگترین تاییه تیه کانی نه وهن ئارهزووی تیکه لاؤی و په یوندی کومه لایه تی ده دهن نه م جوره که سانه سک گه ور و قه لهون و حمز بھ خواردن و خواردن وهی زور ده که ن.

B- **ناوه نده چین**:

ئەم چىنە ماسولكە و ئىسىك دەگرىيەتە خاودەنى دووشانى گەورەو پان، ھىزىيان زۇرە و چوست و چالاڭ و بى پېچ و پەنان لە رەفتاردا.

ج- چىنى دەرەوە:

كۆنەندامى دەمار و پىستى مروق دەگرىيەتە كەسانى درىز وبارىك و ھەستىيارن و ھەست بە دلە راوكى و تەنیايى و گۆشەگىرى دەكەن لە پەيدوندى كۆمەلەيەتىدا لازى دوورە پەرلىز (سەرچاودى پىشۇو: ٤١٧).

ب- تىيۇرى خەسەلتەكان Traits Theory :

ئەدگارى كەس يان خەسەلت Trait سىفەتىكى خۇرسكە يان بەدەست ھېنراوه كەسىك لە يەكىكى تر جىادەكتەۋە لەننۇ مروقدا كۆمەلەيەتەدگارى گشتى و ھاوېش ھەيە گۈنگۈزىن تىيۇرەكانى خەسەلت بىرىتىن لە :

A- تىيۇرى ريمۇند كاتل:

كاتل ھەولىيىدا لە رىيگا شىتە تۈركىنەوە فاكتەرى ژمارەيەك خاسىيەتى كەم و زال دەستنېشانبىكەت بۇ ئەوەي كەسايىەتى پى ئىكباتەوە بۇ ئەم مەبەستە كاتل پىيى وايە ئەدگارەكانى مروق دېزھىيىن و دابەشى دەكتات بۇ دوو بەش :

أ- تايىيە تەندىيەكانى تاكەكەس، ئەم تايىيە تەندىيە دەگرىيەتە كەسىكى لە كەسايىكى تر جىادەكتەۋە.

ب- تايىيە تەندىيە ھاوېشەكان، ئەم تايىيە تەندىيانە دەگرىيەتە كەم لە ھەموو كەسىكدا ھەيە و بەدە دەگرىيەت (محمد بنى يۇنس: ٢٠٠٤؛ ٢٤٦) كە ھەمان بىرۇپاى (كلوکەن و مۇرى و شىللار) لە كىتىيەكەياندا (كەسايىەتى لە سروشت و كۆمەلگاۋ كەلتۈرۈ) و پىيىان وايە كەسايىەتىيەكان لەھەندى ئەدگاردا ھاوېشىن وەك ئەوەي ھەموو مروقەكان لە رووى بايەلۇجى و ئۆرگانىيەوە لەيە كەدەچىن. وەك ھەموو مروققىيەك سەر و دوو دەست و دووقاتچى دوو چاۋو..... تەندو لە ھەندىيەشدا جىيان وەك ئەوەي كەسەكان دواي پرۇسەي بە كۆمەلەيەتى بۇون زۇرەفتار و داب و نەربىت و بىركرەنەوە فير دەبن جىيان دەكتەۋە جىيان دەكتەۋە لە كۆمەلەيەتى تر وەك ئەوەي منالانى كورد جىيمايە لەگەل منالانى كۆمەلەيەتى تر جەنگە لەمەش ھەموو تاكىيەك شىوازىيەتى ھەيە لە بىركرەنەوە و رەوشت كە جىياد دەكتەۋە لەكەسىكى تر ئەمەش دەگەرەتەوە بۇ ھەندى ھۆكەر لەوانەش بۇماۋەيى و بايەلۇجى و ھەرەدەها ئاۋىتەبۇونى لەگەل دەرۈپەرى جىاواز (كريم شريف قەرەچەتانى .). (٢٠٠٧: ٣٤٢).

B- تىيۇرى ئەلبۇرت:

مەبەستى سەرەتكى ئەلبۇرت جىاكرەنەوە ئەم خەسەلتە گشتىيانەيە كە لە لای خەلەكىي زۇرەيە و ئەم خەسەلتانەش كە ھاوېشنىن، ئەلبۇرت واي بۇ دەچىت هەركەسىك لە ئىيمە ژمارەيەك خەسەلت تايىيەت بە خۇيى ھەيە و بە شىيۇھىكى ھەرەمى پله پله جىيگا خۇيان كردوتە و مواتە ھەندىيەكىيان لاي ئەوكەسە زىاتر گۈنگى خۇيى ھەيە و لە زۇرېمى بارەكاندا دەرەتكەۋىت و كارىگەرى زۇرى لەسەر بىركرەنەوە خاودەنەكەي ھەيە، كە پىيى دەلىت خەسەلتە سەرەكىيەكان، لە بەرامبەر ئەم خەسەلتەشدا كۆمەلەيەت خەسەلت و رەھەندى تر ھەن كە كارىگەرىييان كەمترە و ئەم خەسەلتەشى ناوانە خەسەلتى لاؤھى. دواي ھەولىيە زۇر ئەلبۇرت گەيشتە ئە بىرەيە كە ژمارەيەكى كەم ھەنگى خەسەلتى سەرەكىن كە ژمارەيان (٣-١٠) خەسەلتە و كارىگەرىيان لەسەر كەسايىەتى ھەيە لە بەرامبەر ئەمەشدا ژمارەيەكى زۇر خەسەلتى لاؤھى كە بىرىتىن لە جۇرى وەلامدا نەوەي تاك بۇ وروژىنەرەكانى دەرۈپەرى.

ج- تىيۇرى خود :

رۇجز پىيى وايە چەمكى خود رەوشتى مروق و كەسايىەتى دىاردەكتات و چوار رەھەندى بۇ دىاردەكتات :

ا- خودى رەسەن: كەسەكەيە كە وەك ئەوەي خۇيى ھەيە ھەر كەسىك لىيى نزىكىيەتەوە بۇ دەرەتكەۋىت.

- خودی درکیپکراو: نه و خوده یه که خوی درکی پیشده کات له ژیل روشنایی درکیپکراوه کانیدا.

- خودی کومه لایه تی: نه و خوده یه که لای که سانی ناو کومه لگا وینه هی بو کیشراوه.

- خودی نمونه یی: نه و خوده یه که تاک هیوای بو ده خوازیت و همه ولده دات پیشگات. (أنس شکشك: ٢٠٠٩: ٤٤).

د- تیپوری بوار:

تیوری بوار که لیفین رابه رایه‌تی دهکات جه خت له سه رهوشتی تاک دهکات له بواری کومه‌لایه‌تی و پیسی وايه زیان چه مکیکی جیگیر نیبیه، به لکو چه مکیکی جولاوه و له نهنجامی گورانکاری و شله‌زان له ناخی تاک یان دهورویه‌ر و رهوشت به رده‌هام له گوراندایه. لیفین له تیوره‌که‌ی دا ئاماژه بو چه مکی هیز دهکات که پالنه‌ری رهوشته، رهوشتی تاک دهره نجامی هیزیکی بیویسته له کاتیکی دیاریکراودا. نه و رهوشته‌ی ئاراسته کراوه بو ئاما نجیک نه و به هیزترین ئاما نجی دره‌سته، هه ربوبیه‌ش واي بو ده چیت دیارده‌ی دهروونی جولانه و دیه‌که به رهه و ئاما نجیکی دیار له ناو سنوریکی دیاریکراودا سنوری رهوشتیش درکیپیکردنی تاکه به دهورویه‌ر که و په یوه‌ندی نیوانیان ئه‌مهش له ریگای جولانه و دیه‌ک ده بیت که پیکهاتوه له کارنیکدن و جیگورکنی به رده‌هام له پیکهاته کانی دهورویه‌ر و ناخی تاک. (سه رجاوه‌ی پیش‌شو ۴۳:).

زانیمان که سایه تیله کان به چهند جوრیک دابه شکراوه و ئەوەی بە لای ئىمە وە گرنگ بیت ئەو دابه شکردنەیە لە رىگاى خەسلەت و تايىمە تەنەندي و مەزاحە و دالەشكرا اوە دەم شىۋەدەي خوارەوە:

- ۱ که سایه‌تی دهمارگیر: نه و که سانه‌ن که راران و ززو هه لدچن و بیتاقه‌ت و خه مۆکن.
 - ۲ که سایه‌تی سوزداری: که سانی دوره په ریز و شه رمن و هه ستیار و دلته نگ و دهروون پاکن.
 - ۳ که سایه‌تی تورره: که سانی کومه لایه‌تی و که یفخوش و زیده رون له سۆز و خوپه رست و سیاسین و حهز به دیارکه و تنيش ده گئن.

۴- که سایه‌تی خوپه‌رست: که سانی کومه‌لایه‌تی و زانستی و واقعی و سه‌رکده و زور خوپه‌رست و دهستقوقچا و ترسنونک و دروزنن و حمز له میژووش دهکنه.

۵- که سایه‌تی خوینی: که سانی کومه‌لایه‌تی و لاهه‌رخو و ئازاد و رهخنەگر و گالىتە جار و بابەتى و نەرم و دىپلۆماسى و خۇبەرسن.

۶- که سانی داده تی و بیر قوول و زیره ک و راسته و ئازا و يه وردن.

۷- که‌سایه‌تی نادیار: که‌سانی لهجه‌رخو و رایه‌تی و کهم سوز و بستاقه‌ت و خویه‌رسن و راستن.

-۸- که سایه‌تی زول (المتبلا): ئەو كەسانەن كە مەزاج توند و بىرۇرا نەگۇر و كەم قىسە و ئابىورى و يارىزگار و دوورە

پهرين. (أنس ششك: ٢٠٠٩؛ ٥٠: ٢٠٠٩). .

بیگومان گهیشن بهم زانیاریانه‌ی تاک له ریگای زمان و خویندنه‌وهی هه لسوکه وته کانیان بوروه که لهم باسه‌دا

هەولىدە دەين بىخەينە رۇو.

۴- درستی و کارگاههای آموزشی:

جیاوازی له که سایه تیله کاندا ده گه ریته وه بو دوو هوکاری سه رهکی، که سی و ده روله هری (کامل محمد محمد عویضة: ۴۰: ۱۹۹۶):

س-کهA:

تاییه تمدنیه که سییه کان ده گریته و له چهند لایه نیکه و له وانه ش:

أ- لایه‌نی جه‌سته‌بی:

کاریگه‌رییه‌کی ته‌واوی به‌سهر که‌سایه‌تییه‌وه هه‌یه جیاوازی تاکه‌کان واده‌کات که‌سه‌که له رهوشت و هه‌لسوکه‌وت جیاوازین دروستی جه‌سته‌بی و له مروقده‌کات که بروای به خوییت به پیچه‌وانه‌شه‌وه دوروه په‌ریزی و گوشه‌گیری و که‌متخرخه‌من لی دهکه‌ویته‌وه هه‌ندیک‌جباریش که‌مکورییه‌که به‌ردوشتی تر پرده‌کات‌مه وه وک (ته‌یموري له‌نگ و ناپلیون) (سه‌رچاوهی پیش‌شو: ۸۷).

کاریگه‌ری بوماوه‌بی ودروونی یه‌کیکه له ورهه‌ندانه‌ی که کاریگه‌رییان به‌سهر که‌سه‌وه هه‌یه و له ریگای کروموسومه‌کانه‌وه له دایک و باوک و خانه‌واده‌وه ده‌گوازه‌ریت‌وه بو که‌سه‌کان به‌شیکی نه‌گور له که‌سایه‌تی تاک پیکدین، به‌لام نه‌گه‌ری گواران و راستکردن‌وهشی هه‌یه، چونکه ده‌تواندریت بگوردیت له‌ژیر پالپه‌ستوی هه‌ندیک کاریگه‌ری. (احمد زکی صالح: ۳۲: ۱۹۷۲) له‌وانه‌ش: کاریگه‌ری جه‌سته‌بی که گه‌شه‌ی جه‌سته‌بی و ته‌ندورستی گشتی و به‌رگری له نه خوشی‌بیه‌کان. هتد و دیارخه‌ره جه‌سته‌بیه‌کانی تاییه‌ت وهک کورتی و دیزی و قورسی و سووکی کیشی له‌ش و که‌مکورتی نه‌نامی له‌ش له ناووه‌وه ده‌رده‌وه ... هتد. (سه‌رچاوهی پیش‌شو: ۴۴) که هه‌ممویان کاریگه‌رییان هه‌یه له بنياتی که‌سایه‌تی. بو نمونه له‌کومه‌لگای کوردیدا هه‌ندی نازناوی تاییه‌تیان بو دانراون وهک: قوته بو کورتیه بالا و شه‌له و گوجه بو ناته‌وای قاج کوره بو ناته‌وای چاو ... هتد. هه‌ریه‌ک له‌م نازناونه‌ش پائه په‌ستویه‌کی ده‌ردوونی ده‌خاته‌سهر که‌سه‌که و گوران له که‌سایه‌تی ده‌کات.

ته‌وزمی خوین کاریگه‌ری له‌سهر رهوشت و هه‌لسوکه‌وتی مروقه‌وه هه‌یه، بو نمونه ته‌وزمی به‌رز وا له خاوه‌نه‌که‌ی ده‌کات که‌م بخه‌ویت و زور بیربکات‌وه و ززو هه‌بچیت، به پیچه‌وانه‌شه‌وه خاوه‌ن که‌سایه‌تی ته‌وزمی نزمی خوین سارد و خاون و له کرده هوشه‌کییه‌کانیشدا ورد نین و دره‌نگ هه‌لده‌چن، هه‌رده‌ها گلاندہ‌کانیش کاریگه‌رییه‌کی زوریان هه‌یه له‌سهر رهوشتی تاک، بو نمونه گلاندی دهره‌قی Thyroid نه‌گه‌رست بیت نه‌وا ده‌بیت‌هه‌یه هه‌یه قه‌له‌یه و نه‌مه‌ش واله که‌سه‌که ده‌کات خاو و سست بیت وتوانای بیرکردن‌وه و چالاکی که‌مبیت به پیچه‌وانه‌شه‌وه نه‌گه‌ر نه‌م گلاندہ زیاد له پیویست رژین ده‌کات و زیاد له پیویست رژانیشی توشی بالا به‌رزی ده‌کات. پوکانه‌وهی نه‌م گلاندہ ده‌بیت‌هه‌یه هه‌یه نه‌وه‌یه که‌سه‌که دوروه په‌ریزبیت و ناره‌زووی تیکه‌لاوی نه‌بیت و خه‌مۆک و نیگه‌ران بیت، زیاده‌یه‌کی که‌میش له رژانی نه‌م گلاندہ زیانبه‌خش نییه، به‌لکو خاوه‌نه‌که‌ی که‌سیکی به‌هیز و ده‌ردوونپاکی لیّد‌هده‌چیت (انس شکش: ۹۱: ۲۰۰۹).

گلاندی توخمی به هه‌مان شیوه کاریگه‌ری به‌سهر باری ده‌ردوونی و که‌سایه‌تییه‌وه هه‌یه، که‌می رژاندنسی نه‌م گلاندہ رژینه لای پیاو ده‌بیت‌هه‌یه هه‌یه که‌سه و له هه‌مان کانیشدا شه‌رمن و دوروه په‌ریزین، ناره‌زوو و سوْزیان بو نافرہت که‌م زیاتر بایه‌خ به جل و به‌رگیان ددهن به‌لام که‌می رژینی نه‌م گلاندہ له نافرہت ده‌بیت‌هه‌یه هه‌یه توشیه و توند بیت و زور گله‌بی بکهن (سه‌رچاوهی پیش‌شو: ۹۲).

گلاندی ناوکی نه‌درینالینی Adrenal که هورمونی نه‌درینالین ده‌رده‌کات و ئاما‌دباشی بو به‌رهنگاربیوونه‌وهی مه‌ترسی ریکده‌خات و گلاندی تویکلی نه‌درینالینی نه‌گه‌ر زیاد له پیویست برزیت نه‌وا که‌سه‌که توشی نه خوشی خه‌مۆکی ده‌کات که‌می رژاندنسی نه‌م گلاندش ده‌بیت‌هه‌یه هه‌یه نه‌وه‌یه که‌کیش که‌مبیت و ناره‌زووی چالاکی نه‌بیت. زیاد له پیویست رژانی نه‌ندروجین له نافرہتدا ده‌بیت‌هه‌یه هه‌یه که نافرہت‌هه‌یه وهک پیاو بیت‌هه‌یه به‌رچاو و توشی له‌شی زوربیت و توشی سه‌ری که‌مبیت‌هه‌یه نه‌مه‌ش واله نافرہت ده‌کات هه‌ست به‌که‌می بکات له‌نا هاوریکانی بویه‌ش کار له ده‌ردوونی ده‌کات

و ناته و اوییه کی به جوین و دهستدریزی و هتد. پرده کاته و.

پنکریاسیش لەم گلاندانه یه که دیزه شەکرە لە مروق ریکدە خات و کاریگەری بە سەر دەروونى تاکە وە ھەیه، بۇ نموونە رژاندى زۆرى نەنسۆلین وادەکات مروق ھەست بە ترس و دلە راواکی بکات و ئالۇزبۇونى بىر و تۈورەيش پىودىياردەبىت (سەرچاوهى پېشىوو: ۹۳)

ب- توانای كەس :

توانا و شارەزايى لە زانىنە وەرگىراوه کانى وەك زىرەکى و بىرکردنە و بۇچۇون و توانستە زمانىيە کان و توانستە کانى ترى وەك شىكىردنە و لىكىدانە و تىگە يىشتن.... هتد. کارىگەریيان لە سەر كەسايەتى تاک ھەيىه، چونكە دەتowanىت خۆى لە گەل دەرورىيەرەكە بىگۇنجىنىت و بەشىۋەيەكى دروست ھەلسوكەوت بکات، ھەر بويىھەش دەركە و تووه زوربەي زانى و داهىنەرەكان لە ئاستى زىرەکى بە رەزدابۇونە و بە پىچەوانە شەوه كەسانى تاوانكار و لادەكان لە ئاستىكى نزمى زىرەکى بۇونە (كامل محمد محمد عویضە: ۱۹۹۶: ۸۹).

ج- مۆد : Mood

مەزاج كۆمەلېك تايىه تمەندى فيسييولوجىيە کە کارىگەری دەكاتە سەر رەوشت، لە ئەنجامى پىكھاتەي كىيمياوى جەستەي مروق ئەو ئامادە باشىيە يە تارادىيەك جىڭىرە و پەيوەندى بە بارى دەرورۇنى و دەمارىيە وە ھەيىه، ھەر وەك دەبىنەن لە چىانى رۆزانە ماڭدا كەسانىيەك ھەن زۇو تۈورە دەبن و كەسانىيەكىش ھەن دەتowanىن ھەلچۇونە كانىيان كۇنترۇل بکەن (سەرچاوهى پېشىوو: ۹۲).

د- رەوشت :

رەوشت و ھەلسوكەوتى تاكىش رۆلى خۆى ھەيىه لە بىياتى كەسايەتى، ئەگەر چى زۆركەس وادەزانىن رەوشت بىريتىيە لە كەسايەتى، بەلام تەنها لايەنېكى كەسايەتى تاک دەگرىيەت وە، ئەمەش پەيوەندى بە دەرورىيەرە وە ھەيىه كە تىايىدا دەثىت، بەم پىيە رەوشت بەرھەمى ئاوىتە بۇونى ھوش و مەزاج و دەرورىيەرە. (سەرچاوهى پېشىوو: ۹۸)

B- دەرورىيەر :

ئەو دەرورىيەر کە تاک تىايىدا دەثىت رۆلىكى گرنگ دەبىنەت لە دروستبۇون و بىياتى كەسايەتى دا، كە تىايىدا فېرىرى داب و نەريت و دەوشت و دان بە خۇداگىرنى دەكىرىن تابىنە ئەندامىكى كۆمەلگا (عىذنان يوسف حەتوم: ۲۰۱۰: ۱۵۲) جىاوازى زۆر ھەيىه لە نىيوان ئەو كەسانە كە لە بىابان يَا ناواچەي شاخاوى يان لە شار دادەنشىن، ئەمېش لە بەر چەند ھۆكارىيەك وەك بارى ئابۇورى خېزان كە رەنگدانە وە لە سەر دابىنەرەن دەپىداويسەتىيە كانى ژيان ھەيىه، ھەر وەها بارودۇخى خېزانىيەش كارىگەری خۆى ھەيىه و كەسايەتى ئەندامانى خېزانىكى پەتەو جىاوازە لە گەل ئەندامانى خېزانىكى ھەلۋەشاوه، چونكە كەسايەتى دايىك و باواك پەيوەندى نىيوانيان و پەروردەيان کارىگەری بە سەر كەسەر وە ھەيىه (احمد زكى صالح: ۱۹۷۲: ۳۴) سەرەرائ ئەمەش كە لە تۈور و شارتىنەت و هوشىيارى تاک و پەروردە و فيئەرەن و دەرورىيەر کۆمەل لايەتى و رىگا كانى ھەلس و كەمەت و نە خۇشى و بىرسىتى و رۇشنىيەر تاک و هتد. کارىگەریيان بە باشى و خراپى لە سەر كەسايەتى تاک ھەيىه و شۇينى تاک لە بوارى كۆمەل لايەتى و كە لە تۈورى و ئابۇورى و ئايىنى دەرە خات. عبدالقدار عبدالجليل (۲۰۰۶: ۷۹).

لە ناوا كۆمەلدا کارىگەری و پالە پەستۇر كۆمەل لە سەر دەبىت و بەمەش رىز لە داب و نەريتە كۆمەل لايەتىيە كان دەگرىيەت بۇ ئەوهى خۆى بىگۇنجىنى لە گەل ئەمەش پايە كۆمەل لايەتىيە كە پىيەرە، تا بىيەتە جىڭىا رەزامەندى كۆمەلگا كە، ئەمەش جۇرە ئاسودەيىە كى لا دورست دەكات، تاک لە ناوا كۆمەلدا سى ھۆكار كار لە كەسايەتى دەكات:

أ- جۇرى ئەوگارەتى كە دەيىكەت، ئەگەر كارەكەت لەگەل وىست و ئارەزۇوى يەك نەبىت ئەوا كار لە كەسايىھەتى دەكەت و بە سېچەوانەشەۋە.

ب- چونیهه تی به سه ربردنی کاتی بیکاری، نهگه ر کاته که هی به چالاکی موسیقی و هونه ری و هر زشی به سه ربرد، نهوا که سایه تیهه کی باش چاودری ده کات.

ج- جوئی نه و کهسانه‌ی که په یوهندیان پیوده‌هکات، نه گهر کهسانی باش و خاوهن توانا بن نهوا کار له کهسانیه‌تی ددهکنه و به پیچه‌وانه‌ش کهسان و هاوریانی خرای له ریگای لادهن. (احمد رکی صالح: ۱۹۷۲: ۳۵).

که سایه‌تی هر به پاله پهستوی کومه ل دورست نایت، به لکو بهم روی و نه رکه ش دورست ده بیت که له ناو کومه ل بوی دیاریکراوه لیره دا که سایه‌تی و هک نه وهیه که که سه که دهیه ویت، لیره دا که سه که خوی جوره که سایه‌تیه که هه لدبهزیریت که خوی دهیه ویت. درونناس (نه دله ر) وا ای لیکدداته وه که په یوهندی به (من) وه ههیه که پال به مرؤفه وه دنیت که جوره که سایه‌تیه کی دیاریکراوی هه بیت، شایه‌نی نه وه بیت به نموونه به رزه که بگات، جا که سه که لاسایی نه و جوره که سانه ده کاته وه که پیش وایه دهیگه یه نیته قوناغی هیز و که موکوریه کانی پرده کاته وه، نه م ناما نجی گه یشن بن به توانو هیزه لای هه موو کسیک به پله ای جورا و جوره هه یه، لیره دا پیویسته جیاوازی له نیوان که سی ناسایی و دهماری بگهین، یه کم هه ونده دات گونجاندیک له نیوان داواکاری نموونه به رزه که و باری ئابووری و کومه لایه تی بگات، واته که سایه‌تی یه که رولی نیوهند ده گییری، که چو دووم هه ونده دات کار له بارودوخه ده ره کییه که بگات، بیره که ده کاته په ناگه له برعی نه وهی بیکاته هویه کی جیمه جی کردن (انس شکشک: ۲۰۰۹: ۳۳). که سایه‌تی ده توانی جوړیکی میانره و پیکبینی په نوهدی کیشے کانی له رووی ده ره چاره سه ریگات، جا لیره دا که س خوی له نیوان دوو یا لنه ده بینته وه:

۱- خوی دهشاریته وه له راستی نه و بارودوخه که تییدایه، له ناستی به ئاگایی بۇ دەسکەوتىکى کاتى و ديارىكراو خۇي
وانشاندات کە خاوهن وىۋدانىك، باکە.

۲- نه و راستیه‌ی که لیٰ دهترسی خوی لیده‌شاریت‌هه، نه مهش بهنده به پابهند بونه به هه لویستیکی نه گوریان نه ندشه‌ی میانز ۵۰ (سه‌رحاویه بیشوه: ۳۳).

۵- نهادگاره کانی بیکهاته سروشته تاک:

رهوشتی تاک له ریگای چوار کرده ی دهروونی ئارسته دهکریت و کاریگەریان ھەبە لەسەر ھەلسوکەوتى تاک و زمانەکەی لهوانەش:

ا- بیرکردنوهه: ائم نهرکه واله مرؤف دهکات که بیر بکاته و گفت و گو له سه رباس و خواسه کان بکات و هه لیان سه نگینیت و بیر له هه کار و نه نحام نامانچه بکاته وهه و بهدوای داسته کاندا بگه دست.

ب- سوْزداری :

پیکهاته یه کی سه ره کی که سایه تی تاکه و واله مروق ده کات بیلا یه نه بیت له و هی که ده بینیت بو نمونه ئیمه که موکوری ئه و که سه نایین که خوشمان دویت به پیچه وانه شه وه ئه و هی رقمان لید بیت و که موکوری کانی تی بینی ده کهین.

ج- هه ستکردن :

هه ستکردن به خوشی و چیز و درگرتن له ناخی مروق واله تاک ده کات به دوا ویست و ئارهزووه کانی بکه ویت.

د- ئه دگاری مروق :

ههندی تاییه تمهدی و ئه دگاری مروق همن که کاریگه ری له سه ر تاک هه یه له وانه ش زیوه کی و وردی و زوود رکیکردن و هت. (سه رجا وه پیش وو: ۴۷).

ئه و ئه دگارانه که شیوه که سایه تی دیار ده کات سیان که بريتین :

أ- هه لچوون :

باریکی تیکچوونی ده رونوی مروق له رووی ده رونوی و جهسته یی، که سانی هه لچوون ئه و که سانه ن که شله زانیان به هیزه و هه لسوکه و تیان تونده به و اتاییه کی تر گونجانیک نییه له نیوان رووداو و کاردا نه وه کان وه ک ئه و هی که یه کیک بگریت و ئه و هنه هینیت که بؤی بگریت یان پیکه نیت و ئه و هه هینیت بؤی پیکه نیت ئه م جو ره که سانه به تاکه و شه یه کی زور ئاسایی توووه ده بن.

ب- چالاکی :

جموجولی که س ده گریته وه له ژیر کاریگه ری ههندی پائنه ری خودی خوی به کاریک هه لده سیت و با وه ری پییه تی و به جو ش و خرو شه وه کاره که ئه نجام ده دات تاکو بگاته ئامانچ.

ج- گه رانه وه : Rewind

گه رانه وه بؤیادگاریه کان کاریگه ری هه یه به سه ر که سایه تیمان و یادگاریه کانیش دوو شیوه له خوده گریت دوور و نزیک، بؤ نمونه ئه گه ر سووکایه تیمان به دوو که سکرد و یه که میان یه کسه ر وه لامی داینه وه دواتریش له بیریکرد. ئه وه گه رانه وه نزیکی پییده گوتربت، به لام ئه وه که تر وه لامی نه داینه وه و به لام له بیری نه کرد و رهوشتی گورا ویستی به سووکایه تییه کی گه وره تر توله هی خوی بکاته وه ئه وا پییده گوتربت گه رانه وه دوور. (سه رجا وه پیش وو: ۴۸) هه ممو ئه وانه به شداریده که ن له پیکهاته ده رونوی تاکه که س و رهندانه وه یان ده بیت له سه ر زمان و هه لسوکه و تیان.

٦- شیکردن وه ده رونوی تاک Psychoanalysis :

(فرؤید) بؤ ده رخستنی تیهه لچوون و ناکوکیه ده رونوییه کان ناخی مروقی دابه شی سی ئاستکرد:

١- ئاستی ئاگایی Conceit :

ئه و کار رو بارانه ده گریته وه که له کاتی ئیستا له بیریه تی.

٢- ئاستی پیش ئاگایی: ئه و شیوینه یه که ئه زمرون و زانیاری و بیره و فرییه کانی تیا پاریزراوه ده توانیت به بیر خویان بینیت وه هه رکاته کی بییه ویت.

٣- ئاستی بیناگایی Unvoscious :

ئه و بیر کردن وه و حمز و ئارهزووه کپ و دامر کاوانه مروق ده گریته وه که له ئاگایی مروق نه ماون له ریگای خه ون

به تائیان دهکات، زانایانی دروونناسی واریکه و توون که دوو ئاستی یەکەم گرنگییەکی زۆريان نیه، بەلام ئاستی سیئیه م (بیناگایی) گرنگییەکی زۆرى ھەیە لە ژیانى ھەموو ھەسیک، چونکە پالنەری بېیار و روشته کانى مرۆڤە (لیلى شحورو: ۲۰۰۹: ۸۸). و پەیوهندى بە ھەرسى کەسايەتىيەکەی لای مرۆڤ ھەیە (ئەو) لایەنى بايەلوجى دەگریتەوە و (من) لایەنى سايکۈلۈزى و ئاگایي دەگریتەوە و (منى بالا) لایەنى كۆمەلایەتى روشتى دەگریتەوە، فرۇيد پالنەرە غەریزەبیيەکانى مرۆڤى بۇ دوو جۇردابەشكىردوو:

أ-غەریزەل ژیان Eros :

پىداویستىيە بايەلوجى و دروونبیيەکانى مرۆڤ دەگریتەوە کە پالنەری پارىزگارىكىردنى مرۆقىن بۇ مانەوە لە ژیان کە دوو پالنەر دەگریتەوە:

۱-پالنەردى من :

بەشىوهەيەکى گونجاو ھەولى پارىزگارىكىردن و شاردنەوەي پىداویستىيە جەستەبىيەکانى مرۆڤ دەدات، كە گونجاو بىت لەگەل واقىع وەك منىكى سەپىنراو و بالا خۇرى دەنۋىنى و دەكەۋىتە ئاستى بە ئاگایي مرۆڤ.

۲-پالنەرلىيىدۇ Libido :

دەربىرى ھەموو ئەو چىئىنەيە کە مرۆڤ لە خۇشەويىسى بۇ خۇرى يان بۇ خەلکىكى دىكە دەياننۇينى ئەمەش دەكەۋىتە ئاستى بى ئاگایي و ئەو نۇيىنەرايەتى دەدات.

ب-غەریزە مردن Tanatos :

ھەموو ئەو ئارەزووانە دەگریتەوە کە ھانى مرۆڤ دەدەن بۇ ئەوەي وىنەيەکى شەرانگىزىانە بکىشى، مەلبەندى ئەو غەریزەيە ئاستى بى ئاگایيە کە كەسايەتى ئەو نۇيىنەرايەتى دەدات. فرۇيد پىسى وابوو کە غەریزەلىيىدۇ وزەيەکى رەگەزبازىيە تەنها بۇ بەرامبەر ئاراستە دەگریت، بەلام دواتر نىيورەكە راستىرىدەوە بەھەنەنلىجى خار بۇ خودى خۇشى دەگەریتەوە. جا خۇشىيىتنى خۇرى ناونا (نېرجىنزم) ئەوانەي لە ئازاردانى خەلکىش چىئىز وەرەگەرن ناوى نا (سادىزم). فرۇيد پىسى وابوو لە ئەنجامى مەملەتى نىيوان هيىزى (من) و (ئەو) جۇرە تىكەلچۇنىك لە بارى دەرۇونى مرۆڤ روودەدات ئەمەش دەرھاۋىشتەي ئەو وىستە كېكراوانەيە کە ناتوانىرىت بە ئەندازەي پىيۇيىت لە رىگاى خەن دا بىركىيەتەوە. فرۇيد كەسايەتى مرۆڤ دابەشىدەكاتە سەرسى بەش:

أ-ئەو Id :

لايەنى بايەلوجى مرۆڤ دەگریتەوە و بە كۆڭاى وزەي دەرۇونى مرۆڤ دادەنریت کە لەگەل لە دايىكبوونى مرۆڤ لە دايىك دەبىت و گشت ئەدگار و ئارەزووە خۇرسكەكانى مرۆقى ھەلگرتۇوە، ئەم لايەنە پەيوەستە بە بى ئاگایي لە زېر ھەلومەرجى چىئىز كاردهەكات و فەراموشى لوجىك و رىساكۆمەلایەتى و كات و شۇين دەدات ھەرچى وىست و ئارەزووى مرۆڤ ھەيە لەم بەشەدا خۇرى مەلاس داوه کە لە رىگاى لە بېرچۈون و خەوبىننۇن و نۇوسىن خۇرى خالى دەكانتەوە.

ب-من Ego :

لايەنى سايکۈلۈچى مرۆڤ دەگریتەوە لەگەل تىكەلپۈونى مرۆڤ و زىنگە دورست دەبىت، واتە لە تەمەنلىيەك دوو سالى دورست دەبىت، ئەم بەشە دەكەۋىتە نىيوان داخوازىيەكانى جىهانى دەرەوە سەرسى (ئاستى ئاگایي) يە بە پىسى ھەلومەرجى واقىعى كاردهەكات. (احمد يحيى الزق: ۲۰۰۶: ۲۴۹). من لە زېر ئەرکىكى سەخت و دىۋاردا داخوازىيەكانى سى زلهىز رىكىدەخات كە داواكارىيەكانىيان دژوناکۆكىن جا ھەر ناھاوسەنگىيەك لە داخوازىيەكانى ئەم سى زلهىز رووبىدات مرۆڤ تۇوشى گرفتى

دوروونی دهکات، هیزه کانیش بریتیبه له (نه و منی بالا، من) (من) بُوازیکردنی داواکانی جیهانی دهرهوه بهم شیوه‌یه
مامه‌له دهکات:

- ۱- دوور دهکه ویتهوه نهگه رکاریگه ره دهرهکیبیه کان بیسنور و ترسناکبوون.
- ۲- خوی دهگونجیت نهگه رکاریگه ری دهرهکی شیاو بیت. دهسکاری دهکات نهگه ربیزان به سه رخوی دا بشکیتهوه (محمد احمد
ناباسی: ۱۹۸۸: ۴۷).

(من) بهم شیوه‌یه ره قتار لهگه‌ل داخوازیبیه کانی (نه و) دا دهکات:

- ۱- جیبیه جی‌ی دهکات نهگه رگونجاو بولوه‌گه‌ل جیهانی دهرهوه و اته سه رزه‌نشتی لای مرؤف دورست نه‌کرد.
- ۲- دوای ده خات نهگه رکات و شوینی داواکاریبیه کان دورست نه‌بwoo.
- ۳- رهقی دهکاتهوه نهگه رداواکاریبیه کان شوینی خویان به زاندبوو (سه رچاوه‌ی پیشوو: ۴۷).

پهیوه‌ندی نیوان (من) و (منی بالا) ش بهم شیوه‌یه یه:

- ۱- ههست به خوشی دهکات نهگه رهیستی خراپی له لا دروست نه‌بwoo.

۲- ههست به دله راوه‌کی دهکات نهگه رگانی کاریگه ری دهرهوه و داواکاریبیه کانی نه و روو له زیادبوون دهکن.

(من) پارسه‌نگردنی هه موو نه و فشاره دژیه کانه بُخوگونجاندنی مرؤفه لهگه‌ل دهروویه، جا مملانییی نیوان
پیداویستیبه ناکوکه کانی ناوهوهی مرؤف، پیویستی به (من) یکی به هیزه‌یه، بُنهوهی سه ربیه خوی و ئارامی خوی
بیاریزیت.

ج- منی بالا Super Ego

لايه‌نى ئاکار و رهوشتی کەسايەتی مرؤف دهگریتهوه که به گویره‌ی بنه‌مای رهوشت کاردهکات. هه رکاتی مرؤف بیری له
کاری خراپکردهوه يان کاري خراپی نه نجامدا ئه بشه‌ی من دووچاری گرفت دهکات. منی بالا له دوو بهش پیکهاتووه:

۱- ویژدان Conscience :

نهو هیزه‌یه که سه رزه‌نشتی (من) دهکات نهگه رکاریکی نه شیاوی کرد نهوا ههستی تاوانباری لا دروست دهکات.

۲- منی نموونه‌یی Ego-ideal :

نهو هیزه‌یه که پیشنياري لاسايىکردنوهی نه و شتانه دهکات که بُو (من) دورست و گونجاون جا هه رچه‌نده
داخوازیبیه کانی (نه و) (منی بالا) له رووی توند و دژواریبیه و هاوته‌ریین، بـلام (منی بالا) زور سه‌رختانه مامه‌له
له‌گه‌ل من دهکات بُو سه‌رکوتکردنی داواکانی نه و، چونکه (منی بالا) له نه نجامی به‌هیزی پهیوه‌ندی له‌گه‌ل جیهانی
دهرهوه زیاتر زالبوونی خوی ده سه‌ملیتیت (احمد یحیی الزق: ۱۹۹۸: ۲۴۹).

۷- تاقیکردن و دهکانی دیاریکردنی کەسايەتی:

ھەلسه‌نگاندانه کانی کەسايەتی به چهند ریگایه ک دهکریت وەک: (تیبینیکردن، چاوبیکه وتن، راپورتی خودی، چوونه
ناوناخ، خه‌وانلن، هتد) (أنس شکشك: ۲۰۰۹: ۶۲). و له دوو گوشه نیگاوه هەلدسه‌نگینرین لایه‌نى جەسته‌یی وەک
کورتی و دریزی و لاوازی و قەلەھی و باری دەموجا و تەھاوای نه ندامە کان و دەنگ و شیوه و شیوه و هتد. لایه‌نى دووه‌میش
ناخی کەسەکەیه دەدریتیه بەر لیکولینه وەک بىرکردن و ده رهشت و باری دهروونی و ههست و هەلۆیست و لەم
ھەلسه‌نگاندانه دەرده‌خەین له ریگا زمانه کەیه وەک سوود له دەربىرینه کان و دەرەگریت، بُو دەستنیشانکردنی
کەسايەتییه کان، ئىمە نېردا باس له (۲) تاقیکردن و دهکەین کە باوترین ریگا تاقیکرن وە و

هه لسه نگاندنی که سایه‌تی مروفن بود در خستنی تاییه تمهدنیه کانی که سایه‌تی که بریتین له :

۱- راپورتی خودی :

ئه م تاقیکردنوهیه له ریگای فورمیکه ود دهکریت که له ریگای چهند پرسیار و وه لامیکدا ئه نجامده دریت بـو به دهستهینانی زانیاری دهرباره که سایه‌تی و هه لس و که وتنی که به (راست - چهوت) یان (به لـی - نه خـیـر) وه لـام دهدریتـه و (عبالجمید محمد علی و هیـز: ۲۰۷: ۲۰۷) له نـیـوـئـهـ و وـهـ لـامـانـهـ کـهـ بـوـیـ دـانـرـاوـهـ یـهـ کـیـانـهـ هـهـ لـدـهـ بـرـیـتـ، ئـهـ مـ وـهـ لـامـانـهـ شـ دـوـ جـهـ مـسـهـ رـ وـ نـیـوـانـیـانـ دـهـ گـرـیـتـهـ وـهـ کـهـ لـهـ سـهـ رـبـنـهـ مـایـ پـیـوـانـهـ وـاتـاـ بـنـیـاتـ نـرـاوـهـ وـهـ وـهـ کـهـ سـهـ کـهـ کـهـ پـرـسـیـارـهـ کـانـیـ نـارـاسـتـهـ کـرـاوـهـ سـهـ رـیـهـ سـتـیـهـ کـیـ تـهـ وـاوـیـ هـهـ یـهـ لـهـ وـهـ لـامـانـهـ وـهـ وـهـ دـهـ بـرـیـنـیـ بـیـرـوـراـوـ هـهـ لـوـیـسـتـیـ، ئـهـ مـ تـاقـیـکـرـدـنـهـ وـانـهـ سـیـماـیـهـ کـیـ دـیـارـیـکـارـیـهـ کـیـ دـیـارـیـکـارـاوـهـ لـهـ سـهـ رـ کـهـ کـهـ کـهـ لـهـ نـجـامـدـهـ درـیـتـ بـهـ مـ بـهـ سـتـیـ وـدـگـرـتـنـیـ زـانـیـارـیـهـ کـیـ دـیـارـیـکـارـاوـهـ لـهـ سـهـ رـ کـهـ کـهـ کـهـ سـهـ رـیـ (انـسـ شـکـشـ: ۲۰۹: ۶۳) بـوـ نـمـوـنـهـ چـهـنـدـ پـرـسـیـارـیـکـیـ وـهـ دـهـکـرـیـتـ :

سـ /ـ کـاتـیـکـ کـهـ زـورـ بـهـ دـیـقـهـتـ وـ وـرـیـاـیـ خـهـ رـیـکـیـ کـارـیـکـیـ وـهـ کـاتـهـ شـ یـهـ کـیـکـ دـهـ تـچـرـیـنـیـ چـیـ دـهـکـهـ یـتـ؟
وـهـ لـامـ /ـ اـ بـهـ نـاسـاـیـیـ وـهـ دـهـدـگـرـیـتـ.

بـ- تـوـورـهـ دـهـبـیـتـ.

جـ- ئـاسـاـیـیـ دـهـبـیـتـ (نـهـ تـوـورـهـ وـنـهـ پـیـغـوـشـ).

ئـهـ مـ پـرـسـیـارـهـ بـوـ رـادـهـیـ هـهـ لـچـوـونـیـ کـهـ سـهـ کـهـ دـهـکـرـیـتـ، بـوـ نـمـوـنـهـ پـیـوـانـهـیـ (بـرـواـ بـهـ خـوـبـیـوـونـ) جـیـاـیـهـ لـهـ پـیـوـانـهـیـ (پـهـ یـوـهـنـدـیـ کـوـمـهـ لـایـهـتـ) یـانـ (هـهـ لـچـوـونـ)، کـهـ وـاتـهـ توـیـژـهـ رـهـ مـ پـرـسـیـارـانـهـ بـیـمـهـ بـهـ سـتـ نـاـکـاتـ، وـهـ لـامـ کـانـیـشـ وـاتـایـ تـایـهـتـیـ خـوـیـ هـهـ یـهـ لـایـ توـیـژـهـ وـ سـوـودـیـ لـیـوـهـ دـهـ گـرـیـتـ بـوـ دـیـارـیـکـرـدـنـیـ کـهـ سـایـهـتـیـ.

۲- چـاوـپـیـکـهـ وـنـنـ :

ئـهـ مـ جـوـرـهـ تـاقـیـکـرـدـنـهـ وـهـیـ زـورـ بـلـاوـهـ وـ روـوـیـهـ روـوـ ئـهـ نـجـامـدـهـ درـیـتـ وـ چـهـنـدـ گـوـتـنـیـکـیـ پـرـسـیـارـیـ ئـارـاسـتـهـیـ بـهـ رـامـبـهـرـ دـهـکـرـیـتـ بـهـ مـ بـهـ سـتـیـ کـوـکـرـدـنـهـ وـهـیـ زـانـیـارـیـ دـهـسـتـیـشـانـکـرـدـنـیـ کـهـ سـایـهـتـیـ وـنـهـ خـوـشـیـ وـ...ـ هـتـدـ. ئـهـ مـ تـاقـیـکـرـدـنـهـ وـهـیـ جـیـگـایـ بـایـهـ خـیـ زـمانـهـ وـانـ وـ دـادـوـهـ وـ پـیـشـکـ وـ...ـ هـتـدـ. کـهـ بـوـ زـورـ مـ بـهـ سـتـیـ جـیـاـ سـوـودـیـ لـیـوـهـ دـهـ گـرـیـتـ، کـهـ تـیـاـیدـاـ رـاستـهـ وـخـوـ تـیـبـیـنـیـ شـیـوـهـ قـسـهـ کـرـدـنـ وـهـ لـسـوـکـهـ وـتـ وـ ئـارـهـزـوـوـهـ کـانـیـ دـهـکـرـیـتـ (سـهـ رـچـاـهـیـ پـیـشـوـوـ: ۶۲) جـگـهـ لـهـ مـهـ شـ ئـهـ وـهـ لـسـوـکـهـ وـتـهـ بـیـوـیـسـتـانـهـ شـمـانـ بـوـ دـهـ خـاتـهـ روـوـ وـهـ کـهـ گـوـرـیـنـیـ بـارـیـ دـوـمـوـچـاـوـ وـ ئـاـواـزـهـ قـسـهـ وـ جـوـلـانـهـ وـهـ دـهـستـ وـ پـهـ نـجـهـ وـ...ـ هـتـدـ. کـهـ زـانـیـارـیـ ئـارـاسـتـهـ وـخـوـیـ زـورـمـانـ بـیـدـهـ خـشـنـ وـ سـوـودـمـهـ نـدـهـ بـوـ تـیـگـهـ یـشـتـنـ لـهـ نـاخـ وـ خـوـینـدـنـهـ وـهـ کـهـ سـهـ کـهـ.

3- هـلـرـشـتـنـیـ ئـازـادـ : Free Association

رهـوـشـتـیـ مـرـوـقـ نـهـنـاـ بـنـهـمـاـ هـهـ سـتـ پـیـکـراـوـهـ کـانـ نـاـگـرـیـتـهـ وـهـ، بـهـ لـکـوـ هـهـنـدـیـ بـنـهـمـاـیـ نـاـهـهـ سـتـپـیـکـراـوـ وـ بـیـوـیـسـتـ هـهـ یـهـ کـارـیـگـهـ رـیـ دـهـکـاتـهـ سـهـ رـهـوـشـتـ وـهـ سـتـیـ (سـهـ رـچـاـهـیـ پـیـشـوـوـ: ۶۲) ئـهـ مـ جـوـرـهـ تـاقـیـکـرـدـنـهـ وـهـیـ لـایـهـنـگـرانـیـ قـوـتـ بـخـانـهـیـ شـیـکـرـدـنـهـ وـهـیـ دـهـرـوـونـیـ بـهـ کـارـیـدـیـنـنـ لـهـ رـیـگـایـ (Free Association) پـهـ یـوـهـنـدـیـ ئـازـادـ (بـوـ دـوـزـیـنـهـ وـهـیـ نـهـنـیـیـ کـانـیـ دـهـرـوـونـیـ مـرـوـقـایـهـتـیـ وـ نـاـکـوـکـیـهـ کـانـیـ نـاخـیـ وـهـ پـاـلـنـهـ رـانـهـ کـهـ ئـارـاسـتـهـیـ دـهـکـهـنـ، ئـهـ مـ جـوـرـهـ تـاقـیـکـرـدـنـهـ وـهـیـ سـوـودـ لـهـ سـیـیـهـ رـهـ وـ اـتـایـیـهـ کـانـیـ وـشـهـ وـهـ دـهـدـگـرـیـتـ بـوـ گـهـ یـشـتـنـ بـهـ کـهـ سـایـهـتـیـ قـسـهـ کـهـ، شـیـکـهـ رـهـوـهـیـ دـهـرـوـونـیـ چـهـنـدـ پـرـسـیـارـیـکـ ئـارـاسـتـهـیـ کـهـ سـیـ دـاـواـکـراـوـ دـهـکـاتـ لـهـ رـیـگـایـ چـهـنـدـ وـرـوـزـیـنـهـ دـرـیـکـهـ وـهـ دـوـایـ بـهـ یـهـ کـهـ وـهـ هـاـنـنـ وـ پـهـ یـوـهـنـدـیـ بـهـ وـشـهـیـ تـرـهـوـهـیـانـ لـیـدـهـ گـرـیـتـ بـوـ نـمـوـنـهـ

(سه‌ر- پرج) (چاو- برو). هتد، له ریگای ئەم راکیشکردنە کەسى بەرامبەر زمانى دەخلىيىكىت و رووئى راستەقينەي خۇۆي و نەھىننې شاراوه کانى ناخى دەردەكەۋىت، ئەم جۇرە تاقىكىردنە وەيە جىڭە لە دەستتىشانكىردىنى كەسايەتى و نە خۇشىيە دەرۈونىيە كان زۇرچارىش بۇ دەرخستى تاوان بەكاردىت لە رىگاي پرسىارىكىردن لەو ئامېرانمە كە تاوانەكەي پى ئەنجام دراوه. لەم جۇرە تاقىكىردنە وەيە كات و خىرايى وەلامدانە وە دەكىرىت و هەر لە رىگاي وەلامە كانىشە وە دەتوانىن بىريار لە سەرتەبارىكىردنى يان بىتتاوانى كەسى كە بىدەن (احمد عزت راجع: د-ت: ۱۵۸). وەك ئەم نموونەيە خوارەوە (داوا لە كەسيك دەكىرىت كە ئەم وشانەي كە دەگۇترىت پەيوەندى بە چىيە وەھەيە، بەلام چەند بە خىرايى وەلام بىدەيتە وە باشتە) وەك:

كانتى خايەنراو	وەلام	وشەى وروئىنەر
چىركە	۱,۴	دەريا
چىركە	۱,۶	خورى
چىركە	۵	مەرەكەب
چىركە	۰,۴	چەقۇ

لىيەدا بۇمان رۇون دەبىيەتە كە تاوانبار چەقۇي بۇ كوشتن بەكار ھىنناوه، چونكە بىيۆيىست و ئاگايى لە ماوەيەكى كەم وەلامى دايەوە. و ھاوارپىيەتى نىيوان (چەقۇ) و (بىرین) ئى بەزاند و (چەقۇ) و (كوشتن) ئى لەگەل يەك بەكار ھىنناوه. بەشى دووھم؛ رۆلى زمان لە دەستتىشانكىردىنى كەسايەتى:

۱- زمان و كەسايەتى : Language & personality

يەكىك لە ئەركەكانى زمان ئەركى كەسايەتى و ويزدانىيە كە تاك لە رىگاي زمانەكەيە وەھەست و سۇز و بىرۇباوەر و ھەلچۈون و ئارەزووى تىيا رەنگىدداتە وەبە جۈزىك دەبىيەتە ناسنامەيەك بۇتاك (عدنان يوسف حثوم: ۲۰۱۰: ۲۶۲). پەيوەندى نىيوان زمان و تاك لە دوو تەۋەرەدا خۇۆي دەبىيەتە وە (كات و جۇر) و بە كۆمەلۇونى زمان ھەرەك قىندرىس پىيوايە وىنەيەكى نموونەيى زمانە و خۇۆي دەسە پېنى بەسەر ھەمۇ تاكە كان لە يەك كۆمەلدا (عبدالقادر عبدالجليل: ۲۰۰۶: ۷۸). زمان ناسنامە تاك و كۆمەلە و زمانىش پېكىدىت لە فۇرم و واتا، دەرىرىنە كان سەرچاوهى زانىيارىيە بۇ زۇربوارى جىاجىيە وەك دادگاۋ دەرخستى تاوان بوارى لېكۈزىنە وە دەرۈونى و تەندىرۈستى و هتد يەكى لە ئەركەكانى زمان ئەركى دۆزىنە وەيە (function heuristic) (جىعە سيد يوسف: ۱۹۹۰: ۲۴) لەوانەش شىكىرىنە وە Analysis و دىيارخستى كەسايەتى تاكە كە دەچىيەتە خانەي زمانەوانى دەرۈونىسى، چونكە گۆتنە كان رەنگىانە وە دەرۈزىنە وە بىنەتە دەرىرىنە (WillisEdmonson: 1981: 4) واتايەكمان دەداتى ئەم جۇرە واتايەش لە نىيوان (سيمانتىك و پراگماتىك) دا خۇۆ دەبىيەتە وە، چونكە سوود لە ھەمۇ جۇرە ھىيمايەكان و دەرەگرین و نىيوان رىستەكان دەخويىنە وە زۇر شتى شاراوه دەدەزىنە وە بىنەتە دەرىنى پېكىكەت دافنى پېداھەننەت.

ئىمە راستەخۆ ناتوانىن بىگەينە ناخى مەرۇۋە تەنها تارادىيەك لە رىگاي ھەلسوكەوتە كانى دەتوانىن كەسايەتى تاك دىياربىكەين و ئاشكراشه ناشتوانىن بەردەوام لە چاودىرى تاكىكى بىكەين و جىڭە لەمەش زوربەي زانىيارىيە كان لە ناخى مەرۇۋەدان و دەسمان نايگاتى، كەواتە تاكە رىگا بۇ ناسىينى كەس و دەستتىشىكىردىنى كەسايەتى وەلامە كانى ئاخىيەرە و تىيىنېكىردىنى ھەلس و كەوتەكانىيەتى لە كاتى ئاخاوتىدا بۇ بە دەستەھىننانى زانىيارى بىيۆيىست. لىيەدا گرنگى رۆلى زمان و

واتامان بوده دکه ویت بو دستنیشان کردن و پوینکردنی که سایه‌تی، چونکه لیکوئینه و کان دریان خستووه مروق له کاتی ئاخاوتند زیاتر زانیاری دهات رورو راسته قینه تاک نیشاند دریت ئمهش په یوندی به جور و ریگانی دهبرینه و هه یه.

شیکرنه وی ناودریک content analysis یه کیکه لهم ریگانه لیکوئینه و له چهندیتی و بابه‌تی ناودریک زمان دهات سه‌هه‌تای به کارهینانی ئهم جوره ریازه له شیکردنه وی ناودریک راگه‌یاندن و ئدهب به کارهات دواتر بواره‌که فراوانبوو، ئهم لیکوئینه وی له سه‌هه‌مای پرسیاو وه لام به ریوه‌ده چیت بو وه لام دانه‌وهی ئهم پرسیارانه:

(کی دهلى؟ چی دهلى؟ بو کی دهلى؟ چون دهلى؟ کاریگه‌ری گوتنه‌کهی چیه؟) (محمد حسن عبدالعزیز: ۴۵: ۲۰۰۹)

مروق له هه موو قوناغه‌کانی گه‌شی زیانی و دک منالی و گه‌نجیتی و ته‌ه اوی و پیری و هه‌ریه‌ک لهم قوناغانه‌ش تاییه تمه‌ندي دنگی و وشهی و رسته‌ی خویه‌تی و به ئاسانی له ئاخاوتند کانیدا رونگدادات‌وه (عبدالقادر عبدالجلیل: ۷۸: ۲۰۰۶) و که سایه‌تی خویمان پی نیشاند دهات له ریگای زمانه‌که‌یه وی، چونکه که سایه‌تی و زمان په یوندی‌که پته‌ویان بدهی که‌وهه و زمان رونگدادات‌وه که سایه‌تی تاکه کسه و تاییه‌تیه بایه‌لوجی و جه‌سته‌ی و دهروونی و کومه‌لایه‌تی تاک له زمانه‌که‌یدا رونگدادات‌وه بهه‌مان شیوه‌ش زمانیش کاریگه‌ری هه‌یه به‌سهر که سایه‌تی مرؤفه‌وه له ریگای زمانه‌وه ده‌تواندریت کاریگه‌ری له که سایه‌تی بکریت و ئاراسته‌ی بگوردریت به‌ره و ئاما‌نجیکی دیار. بو ئه مه به‌سته‌ش مروق دهیت سه‌هه‌تا خوی بناسیت، بایرن (Byrns) پی‌یواهی خوناسین درکپیکردنی تاکه به ویست و ئاره‌زوو و توانا و پیگه کومه‌لایه‌تیه‌کانی (Byrns: 428: 1984)، چونکه خوناسین مروق کاریگه‌ریه‌کی زوی به‌سهر هه‌لسوكه‌وت و شیوازی قسه‌کردنی‌وهه ویه باشتین ریگاش بو ناسینی که س ئه‌وا مامه‌له‌کردن له گه‌لی که له ریگایه‌وه ده‌تواندریت تیبینی هه‌لسوكه‌وت و شیوازی زمانیان بکریت و بهم پیه‌ش کسه‌که بناسین و که سایه‌تیه‌که ده‌ستنیشان بکه‌ین.

۲- دستنیشانکردنی که سایه‌تی له ریگای دهبرین:

مروق بو گه‌یاندنی ویست و ئاهزوو و پیدا‌ویستیه‌کانی کرده‌یه‌ک ئه نجامددات که کرده‌ی گوتن act Utterance و دهبرینه، له ریگای ئه دهبرینه‌ش ده‌توانیت که‌سی به‌رامبیه بخوینیت‌وه. له نهینییه شاروه‌کانی شاره‌زایت، له ریگای شیکردنه وی ناودریک دهبرین که بو زور مه به‌ستی جیاجیا به کار دیت له وانه‌ش زانیاری و هرگرتن و زانیاری گه‌یاندن که له ریگای رسته و گوتنی پرس ئه نجامددات.

دهبرین دوو جوره، به زمانی گوترو او و به زمانی جه‌سته که هه‌ردووکیان خاون فورم و واتان و له وانه‌یه یه‌کتر ته‌واوبکه‌ن و له وانه‌ش پیچه‌وانه‌یه کتربن، له لیکوئینه ویه‌کی (الان بیز) ده‌رکه و توهه که ۵/۵ په‌یام له ریگای زمانی جه‌سته‌وه ده‌گات و ۳۸٪ له ریگای ئاوازه ده‌نگ. ۷٪ له وشه ده‌بر اووه‌کا (بلان عبدالهادی: ۱: ۲۰۰۵) به‌مهش ئه‌رکی سیماتیک ۷٪ ده‌بیت و ئه‌رکی پراگماتیکیش ۹۳٪ بو لیکانه و کانی دهبرین. جا دهبرینه زمانییه راسته و خوکان له ریگای واتای سیماتیکی شیده‌کریت‌وه و دهبرینه زمانییه ئاوازه و خو و زمانه جه‌سته‌ییه کانیش له ریگای واتای پراگماتیکی‌وه.

A- واتا ده‌بر اووه‌کان به زمانی گوتن :

ریگای سه‌هه‌کی په یوندی نیوان تاکه کان جووته گوتنه adjacency pairs که بریتیه له دوو رسته که هه‌ریه‌که‌یان له لایه‌ن قسه‌که‌ریکی جیاوازه‌وه ده‌گوتروی (Richards & Schmidt: 1983: 137)، گوتن که ناسنامه و که سایه‌تی تییدا ده‌ده‌که ویت (جمعه سید یوسف: ۲۳: ۱۹۹۰) و تاکه ریگه شمانه بو شاره‌زابونن له نهینییه‌کانی ناخی مروق، چونکه

زانیارمان دوباره که س ددات ل کاتیکدا که چند گوتنيکی پرسیاری ئاراسته دکریت، گوتن ئه وزنجیره دنگهی قسەیه که ئه رکی گواستنه ودی واتا دهگریته ئه ست و سه ره تاو کوتایی بە وەستان دبیت یەك هیزی سەرەکی هەیه (محمد علی الخولی: ۱۹۹۱: ۲۹۸) گوتن دووجوړه :

أ- گوتني نموونه يي Utterance type که خاون بنیاتیکی چەمکیه، جیبەجیکردنی کارهکی نموونه يي .
ب- گوتني نانموونه يي Utterance token په یوسته به چەمکیکی فیزیکی دنگی ورد، ئهگه رهه مان که س دووباره بکاته ود وک خوی دمناجیت هه ربويهش له تیوره کانی پراگماتیکیدا گرنگی زوری پینادریت، تەنها گرنگی بە گوتنه نموونه يي که ددریت (Teun Van Dijk: 1977: 19) .

واتای گوتن له دهورو وبرهه و درده گریت هه ربويهش له ئاستی پراگماتیکدا لیکددریت و، تویژه دیش ئه م گوتنانه لیکدداته و، راستی و دروستی ئه م گوتنانه ش دیزه بیه، چونکه یەکی له تاییه تمەندییه کانی زمان ئه ودیه که توانای شیواندنی راستی تیدایه و زور جار له گهیاندنی زانیاری بە کاندا ورد نیه، بەلام لەگەل ئه ودشا زور زانیاری بە سوود و درده گرین و دەمانگە یەنیتە زور راستی، جا سەرەرای ئه ودی که دوپرینه کان په یامیک دەگەیەن بۇ تویژه و کەسى بەرامبه، بەلام زور زانیاری تريش ھېي که له په یامەکەدا نین، بەلام ورگر و هيا تویژه بە دەستیان دینیت .

مرۆڤ له ریگای چەند دیاردە یەکی زمانی ناخی خوی دمرده خات گرنگه کانیان بریتین :

۱- به کارهینانی وشه :

ھەلبزاردن و به کارهینانی وشه و دەسته واژه له گوتنه کانی زماندا بۇ دوپرینی بير و بۇچونیکه بۇ گویگر (داود عبده ۴۴: ۱۹۸۴) که رەنگدانه ودی بۇچون و بىرکردنە و دەسایه تى قسە کەرە، وشه کان جیاوازن لەگەل واقع ودک جیاوازی نیوان پەیکەریک و کەسەکە یە کە لە زور رووهه لە یەک ناچن، گوتنيکی ودک :
- روزئیکی گەرمە .

لېرەدا وشه (گەرمە) ئەو نیشاندانی پلهی گەرمە ناگە یەنیت، بەلكو باس لە بارى کەسیک دەکات کە گەرمایەتى و لەوانە یە کەسیکى تر ئەم بۇچونە نەبیت (نوال محمد عطیة ۷۶: ۱۹۷۵) جا لە ریگای ئەم وشه و دەپرینانە ھەست بە کەسایەتى کەسەکە و رادە خویندەوارى و کار و پىشە ئاخىيور و تەمەنی دەکریت، بۇ نموونه ھەلبزاردنی وشهى (درۆ، ناراست) ھەریەکە کارىگەری خوی ھېي لە سەرگویگر و بەھەمان شیوهش کەسایەتى کەسەکە و ھەلۇیستى نیشاندەدات. ھەروەھا بەکارهینان و ھەلبزاردنی وشه یەک لەم وشه ھاواتايانە ودک بەکارهینانی (خویندکار و قوتابى فېرخواز و تەلەبە) بىمە بەست نىيە، جىگای تىيىنى و سەرنجە، چونکە نیشانە یە بۇ رەنگدانه ودی ھەلۇیستى کەسەکە .

كار و پىشە تاییه تىيەک دەدات بە زمان دبیتە ناسنامە یەک بۇ دەرخستتى پىپورى و روپيان لەناو كۆمەل ھەروەک و درېش وان و مەلاؤان و ناسنگەر و راوكەر و نانەوا و ... هەتىد (عبدالقادر عبدالجليل: ۷۹: ۲۰۰۶) زور جار لە بارى ناۋاسايدا دەسته و چىنیک جۆرە زمانیک دىئنە کايمە و بۇ ئەوەی کەسانى ترى كۆمەلگا تىييان نەگات، کە پىيى دەوتريت زمانى تاییه تە کە لەلايەن چىن و تویژىك و دەستە یەک بە کاردىت بۇ مە بەست و ئاماڭىكى دىيار ئە ودی لە نیيويان و دەرەپەرە كەيان نەبیت لېيان تىنالگات، چونکە وشه وزاراوه کان چەمکیکى پر لەنھىئى خويان ھېي ودک چەتە و رېگەرە کان و بازىرگانە کانى مادە بىيەشكەرە کان و يان باندە تاییه تىيە کان، سەرەرای ئەمانەش خاون پىشە و چىنە تاییه تە کانى ودک ھونەرمەندان و شاعیران و رۇمان نووسان هەتىد. ھەست بە جیاوازى گەزىز لە نېیوان زمانى رۇزانە و زمانە گەيان ئەم جۆرە وشه وزاراوه و دەستە واژانەش لاي مرۆڤ ئاسايى جىگای پرسیارە، چونکە واتاکە ئەمۇمۇزاویه و لىيى تىنالگات و تەنها چىنیکى تاییه تە نەبیت، ئەم داھىننانان و لادانانەش لە خووه نىيە، بەلكو بۇ

مه بهستی جیاجیا نه م کارانه کراوه جا بُوههست درین بیت وک زمانی شیعر یان بُوراپه راندنی کاربیت وک خاوهن پیشه کان یان بُو سه رلیشیواندنی بهرامبه رونه پچراندی په یوهندی نیوانیان بیت وک بانده کانی دزی و لاهفروشی و بارگانیه قه دغه کان... هتد. بُ نمونه له کومه لگای میسری وشیدی (جزمه) که واتای (پیلاو) ده دات له زمانی ئاسایی، به لام له نیو دهسته دزو جه ده کاندا واتای پولیس ده دات. (عبدالصبور شاهین: ۱۹۸۰: ۱۷۴).

۲- ریکختنی رسته و گوتن:

ریکختنی که رهسته کانی رسته و گوتن شیوه جیاواز و مرده گرن له ئاخاوتني روژانه به پیشنهاد و بارودخه که تیایدایه (سه رچاوه پیشوو: ۱۷۴) و په یوهندی بهونه خشنه دهیه که له میشکی تاکی ئاخیووردا ههیه که بیکردنده و کاریگه ریه له ئویستی تییدا رهنگ ده داتمه، به تاییه تیش نه و رستانه که پیچه وانه بُچوونه کانه بُ نمونه:

۱- روزا هات.

۲- هات روژا.

له م دوو رسته یهدا دووهم پیچه وانه بُچوونه کانه، چونکه (بکه) دواي (کار) هاتووه سه رهای نه مهش نه م دوورسته یه له واتادا جیان.

زوجار ئاخیوور نه وهی و تووییه تی ریزی ده کاته و به شیوه یه کی تر که له گەن گوتنه کانی پیشتر جیاوازه نه مهش جیگای سه رنج و تیبینیه لای تویژه ریه ده رونی، چونکه ریزکردن هوكاریکه بُ ناسینه وهی قسه ده دوست له نادر دوست (تونیا دیمان: ۲۰۰۹: ۲۲۱) بُ نمونه:

- نویژم کرد ئینجا نام خوارد.

- نام خوارد ئینجا نویژم کرد.

نه گەر نه م گوتنه بهم دوو شیوه یه سه رهوه دووباره بُوهه ده بیته جیگای گومان. جا هه رگورانکاریکه له ریزکردنی که رهسته کانی رسته و گوتن یان زانیاری که م و زیاد یان ریکختنی لوچیکی و نالوچیکی نه م رسته و گوتنانه زانیاری ده بە خشیت به کەسى به رامبه رنه و زانیاریانه لای تویژه رجیگای سه رنج و تیبینیه و یارمه تیده ره بُ شاره زابوون له کەسا یه تی. جا نه گەر ده بپینه کان شیوه یه کی ئاساییت و یاساکومه لایه تیه کان نه بە زینیت نه وا ده بپینه کە ئاسایی ده بیت له ئویستمان جیا ده بیت نه وهی که له قسه کان لاد دات Deviation وەلامی گونجاوی پرسیاره کان ناداتمه، چونکه کەسى لاده ریان شیته یان داهینه ره.

۳- شیوازی قسه کردن:

شیوازی قسه کردن به شیک له کەسا یه تی مروق ده ده خات له راده روش نیبری و خویندەواری و پله و پایه و پیشه و ... هتد. له وانه ش ناراسته و خوی ده بپینه، بُ نمونه رسته یه کی وک:

- ده رمانه کانت بخو.

- ده رمانه کانت ئاخوی؟

جیاوازیان نه یه له شیوازی ده بپینه هه رچه نده له وانه یه یه ک کاردانه وهی هه بیت لای وهرگر، به لام له ریگای نه م دوو ده بپینه بومان به دیار ده کەویت که خاوهن گوتاری رسته یه کەم کەسیکی خوشه پینه ر و بپینه دارکه ره، چونکه شیوازی کی توندی به کارهیناوه که چی خاوهن گوتاری رسته دووهم کەسیکی ههست ناسک و به ریزه، چونکه له راستیدا نه م رسته یه پرسیار نییه داخوازی بیه و هیا فه رماندانه واته (ده رمانه کانت بخو)، به لام به شیوه پرسیار وک: (بیرهینانه وهی یه ک

دەربراوه بۇ نىشاندانى رىز. جىڭە لەمەش دەربىرىنىكى وەك:

۱- خزمەكانت ھەموويان پىش تۆدەمن.

۲- تەمەنلىق تۆلە خزمەكانت دېيىتىر دەبىت. محمد تقى زەتابى و حسین علۇ مەحفوظ: ۱۹۸۷: ۲۰۰

ئەم دوو دەربىرىنە سەرەوە نىزىكىن لە واتا ئەھىدى جىايى دەكانتەوە كارامەيى و شىۋااز جوانى كەسى ئاخىوەرى دەربىرىنى دووەم، بەلام دەبىنەن دەربىرىنى يەكەم ھونەرى گوتى پىوه دىيارنىيە و لە قىسىكى كەسىكى نەشارەزا دەكانت نىشانە كۆمەلایەتىيەكان كە شىۋاازىكى يىكىسىكى يان رىزمانى دىيارە و بە شىۋەيەكى باوبەكاردىت بۇ دەربىرىنى رىز بەرامبەر بە گۆيىگە (Levinson: 1997: 63). وەك: (كاکە، خالە، مامە، خوشكە، خاتتو، پورى، دكتور، وەستا.... هەندى) وەك:

- رۆزگار خەرىكى چىت؟

- مامۇستا رۆزگار خەرىكى چىت؟

ئەم دوو دەربىرىنە پرسىيارىكە لە كەسىكى دەكىرىت بەناوى (رۆزگار)، بەلام يەك كارداشەوە لاي (رۆزگار) درووست ناكات، چونكە دەربىرىنى يەكەم بە شىۋاازىكى زىر و ھەست بىرىنداركەر دەربىراوه كەچى دەربىرىنى دووەم بە شىۋاازىكى ناسك و رىز دەربراوه ئەمش بۇمان دەردەخات كە ئەم دوو دەربىرىنە خاوهنى دوو كەسايەتى جىاوان لە رۆشنېرى و بىركىدىنەوە.

۱- جىڭەكانى بايى دوو پارادى سۈرىپوون.

۲- جىڭەكانى بايى پەنجاھەزارپىوون.

ئەم دوو دەربىرىنە دەرى دەخات كە دەبىنى يەكەم خۇينىدەوار نىيە و دەربىرىنى دووەم خۇينىدەوار، چونكە يەكەم سوودى لە ھىيمازمانىيەكان وەرنەگرتۇوە و خۇينىدەوار نىيە ئەگەر نا نىرخەكەي دەزانى، بەلام دەربىرىنى دووەم، سوودى وەرگرتۇوە و توانىيەتى ھىما زمانىيەكان بخۇينىيەوە.

رىزگىرنى شىۋاازىكى دەربىرىنە و مەرفۇقى ئاخىوەر بەرز دەكانتەوە كە دوو شىۋە دىيىتە بەرچاوا (عبدالواحد مشير دزدەيى: ۲۰۰۸: ۱۱۴۶).

أ- بەرزنەكەنەوە بەرامبەر وۇزمەكىرىنەوە خۇوت وەك: بەرلىز، جەناب، كاك، گەورەم، قوربان، بەندەت، خزمەتكارت

..... يان دەربىرىنى وەك:

- دەلم كرايەوە.

- مائەكەت روناڭ كردىمەوە.

- بەغۇلامت دەبم.

ب- نزمەكىرىنە شاپىشىت وەك:

- ئەم خواردنە شاپىشىت تۇنەيە

- ئەم ئىشە بە كارى تۆناشىت.

جىڭە لەماانەش ھارىكاريڭىدى بەرامبەر روونكىرىنەوە و دەربىرىنى روون و راستىكۈي كەسايەتى بەرزنىشان دەدەن. كە ھەندىكىيان دەچنە خانەي (خواستىنى وىيژدانى) (داود عبدە: ۱۳: ۱۹۸۴) وەك:

- مائەكەت روناڭ كردىمەوە.

- گەورەت كردىن.

- دەلم كرايەوە.

B- واتا دهرباره نازمانییه کان :

زمانی گوتن و نووسین تاکه ریگای په یوهندی تاکه کان نییه، به لکو مرؤف به هه لسوکه و جولانه وه کانیشی په یامیک ئاراسته‌ی بهرامبهردکه‌ی دهکات هه ربوبیه ش نه م جولانه وانه وه و هه لسوکه و ته کانه ما یه تیبینی زمانه وانان و دهروونناسان هتد بooke، چونکه ۹۳٪ گه یاندنی مرؤف له م هه لسوکه و تانه دایه، سه رهاری نه وهش نه م هه لسوکه و تانه له ئاستی بیناگاییدا رووده دات که هه ره میشه دهیته سه رچاوه بپیار و هه لسوکه و ته کانمان (لیلی شحرور: ۲۰۰۹: ۸۸) بـ نموونه یه کیک که دهیت : - نا من ناترسم ، به لام دهیین دنگی تیکچووه و شله زانی دهروونی پیوه دیاره و دنگی ئاسایی نییه، نه بارهدا زمانی گوتن و زمانی جهسته نابنه ته واوکه‌ری یه کتر به لکو له یه ک دوورده‌که‌ونوه، چونکه زمانی گوتن نابیته رهندگانه وهی راستی ناخی که سه که، به لکو زمانی جهسته په یامی خوی به راستگویی ئاراسته‌ی که سی به رامبهر دهکات .

له م بوارهدا سه رکه و تیکی زور به دهست هاتووه و زمانه وانان هه ولیان داوه جولانه وه جهسته بیه کانی مرؤف له کاتی قسه کردن ته ماریکه‌ن، به لام سه رکه و ته بعون، چونکه له سه ر پوینکردن و اتاكانیان ریک نه که وتن (موفق الحمدانی: ۱۹۸۲: ۲۳۵) به لام تائیستاش دهروونناسان نه م جولانه وانه و هه لسوکه و تانه ته مارده‌که‌ن له کاتی هه لسنه نگاندنی به رامبهر، هه لسوکه و ته جهسته بیه کان رهندگانه وهی ناخی مرؤف نیشانده دات و له دهروبره دهروونییه که وه (Emotional Context) وردگیریت، چونکه مرؤف به هه مو و نهندامانی له شی ئاخاوتن له نجام ده دات .

په یوهندییه کی پتندو هه یه له نیوان جهسته و هوش هه نگاوی یه که میش له در کپیکردنی هه سته کانه وه دهست پییده کات، بـ نموونه هه سته کانمان به ره شتیک بکهون بـ میشک دهگوازیت وه ئینجا کرده هوشکی دهست پییده کات به هه مان شیوه ش له باري هه لچوونی ته ورده بعون و ترسان هه ست به م په یوهندیه دهکریت به رونو، چونکه گورانکاری نورگانی به سه ر جهسته دا دیت (انس شکشك: ۹۰: ۲۰۰۹). که واته کرده هه لسوکه و ته جهسته بیه کان جیگای سه رنج و تیبینی که سی به رامبهره و زانیاری زورمان دهرباره ئاخیوهر ده داتی، و نه م جوره دهربینانه له خووه و بیمه به ست و زور له راستیش نزیکن و ناشاردیت وه، شاره زیان پییان وايه بزهی لیو و دانیشت و رویشت و شیوه و هستان زانیاری زورمان دهرباره که سایه تی پیده به خشیت، چونکه زیانی مرؤف به گشتی له زماندا رهندگانه دات وه، بـ نموونه منالیک له ریگادا دهیین ده گریت و راده کات ورنه دنگی زرد بooke و به خیرابی هه ناسه ورده گریت به مان رونده بیته وه نه و مناله ترساوه و کاتیک له هه مان ریگا سه گیک دهیین دهوریت به مان رون دهیت وه منالکه له سه گه که ترساوه، جا رهشت و باردوخ و هه لسوکه و تی نه و مناله زور شتی پـ و تین بـ نه وهی قسه بکات، که واته هه لسوکه و جهسته واتادرن و به شیکن له زمان و زانیاری زورمان پیده به خشیت، ئیمه ش لیردا به شیک له م هه لسوکه و تانه و اتاكانیان ده خهینه رووکه له چوار خالدا کوکراوه ته وه (لیلی شحرور: ۱۷۸: ۲۰۰۹) .

أ- ئوازه‌ی دنگ Melody :

تاکه کان له نیو خویاندا له رووی دهربینی دهندگه وه جیاوازن نه مه ش زورویه بـ لایه نی بایه لوجی ده گه ریت وه وهک (فراوانی زوروی له دینه وه کان یان جیاوازی له دهندگه ژییه کان هتد). عبدالقادر عبدالجلیل (۷۹: ۲۰۰۶) دهندگه کان له زماندا وسفي باري که سه که دهکه نه و هه ربوبیه ش بونه ته نیشانه و به لگه بـ ده رخستنی که سایه تی و ناسنامه ئاخیوهر (سه رچاوه پیشوو: ۸۰) دنگ هه لگری سیمای تاییه تی واتایه ولیی

جیانابیتەوە (اپ او بالىر: ۱۹۸۱: ۱۱۳) ھەر گۇرانکارىيەك لە بەرزى و نزمى پلەي دەنگ و خىرايى قىسە كىرىن و دەسگەرنى
بە سەر چۈنۈھە تى دەرىپىنى دەنگ ھەموويان تايىھە تى دەنگى پەزىمانىن para linguistics (محمد معروف
فتاح: ۱۹۹۰: ۲۰) و زۇر شەتمان دەرىبارە كەسىكە لە تەمەن و رەگەز و نەخۇشى و بارى دەرروونى بۇ رووندە كاتەوە بە بەلگەمى
ئەودى ئىيمە بى بىينىن دەتوانىن بىريار لە سەر زۇرشت بىدىن. (كوندراتوف: ۱۹۷۱: ۲۰۰) بە تايىھە تى ئاوازى دەرىپىن كە
ھەلچۈونە كانى تىيارەنگەددەتەوە (ستيفن اولان: ۱۹۷۵: ۹۲) بۇ نەموونە لە يىگاي دەنگەوە دەتوانىن ژن و پىاو منال و گەورە
نەخۇش و ساغ لە يەكتىرىپەنەوە. جىڭە لە مەش دەنگەكان بۇ مان رووندە كاتەوە ئايا كەسە كە زەمانى دەگىرىت يان
نەخۇشى زەمانى ھەپە يان ھەموو دەنگەكان بە شىپۇرى دروست دەردەپېرىت يان نا.

شیوه‌ی دربیرینی دهنگه کانیش رژوشنمان بُر رونده کاته وه که سه که له ج باریکی در رونیدا ده زی یان نه خوشی در رونی هه یه یان نا، بُر نمودن که سیکی نایا سووده به ئوازه‌یه کی تاییه ت بُچونه کانی در ده بیریت که جووه به رزی و خیراییه کی پیوودنیاره (تونیا ریمان: ۲۰۰۹: ۲۲۰). که نا ئاسووده بیه که تیا ره نگه داته وه، چونکه دهیه ویت رزو قسه کانی ته و او بکات، به لام به خاو قسه کردن ئاماژه‌یه بُر غه مباری و بیرکردن وه و سه رنجدان به همان شیوه‌ش به توندی قسه کردن ئاماژه‌یه بُر تورپی و به رهه ره کانی و به رهه ره بیوونه وه، نه رمی قسه کردنیش ئاماژه‌یه بُر نارمی و له سه رخوبی و خوش ویستی گه یاندن (سه رچاوی پیشوو: ۲۲۰) و هستانیش له کاتی ئاخاوتن بُر گویگر در ده خات که که سی ئاخیوهر له و شوینه‌ی لیس دوه وستیت شوینی دولدی و بیرکردن وه (موفق الحمدانی: ۱۹۸۲: ۲۳۶). وشه ده براوه کانیش جیگای گومانن، چونکه هستان له ده برایندا به شیوه‌یه کی گشتی له سی شویندا ئاساییه: سه رهه تای گوتون و نیوان گرییه کان و نیوان وشه کان، چونکه مرؤف زور جار توسو شی کیش ده بیت له هه بیزاردن وشه به تاییه تیش دوای ناو و کار و..... هتد. بُویه به تا قیکردن وه سه لیندراوه هستان له نیوان گوتنيک و گوتنيکی تر ۱۰۳ چركه‌یه وله شوینه کانی تریش ۷۵، ۰ خوله که (داود عبده: ۱۹۸۴: ۴۴) جا نه گهه ره هستانیک له م کاتانه‌ی زیاتر خایاند نه وا جیگای تیبینی و گومانه. به همان شیوه‌ش هیز خستنه سه روشه له کاتی ده برایندا واتای گرنگی و جه خت کردن سه روشه که ده دات (محمد على الخلوني: ۱۹۹۱: ۱۶۷)، که واته دهنگ کاریگه رییه کی در رونی گه وردی له سه ره خودی قسه که ره و که سی به رامبه ره یه که پله‌ی دهنگ و ئوازه و هیز و هستان و شیوه‌ی ده بیرین ده گریته وه به به لگه‌ی نه وردی زور جار ده بینین یه کیک قسه ده کات له کیمیان له ههندی دهنگی ناساز دهی و زوو بیزاره بین و ناتوانین زور گویی لیبگرین (غسان جعفر: ۴۵: ۲۰۰۶). وله په یوهندیکردندا به ره ده ام بین ده که ویته به ره خننه تاک و کومه لیش و ههندی جاریش ده که ویته به ره توانج و لاسایی کردن وه. دهنگه کانی گر و زیق و به رزو خاو هه موو نه م دهنگانه په سند نین له کومه ن و کاریگه ره ره سه ره که سایه تیبه کانیش دروست ده کات و له نرخیان که مده کاته وه (كوندراتوف: ۱۹۷۱: ۲۰۰) هه رودها دهنگ ئاخیوهر له ئه نجامی شیوه‌ی گوکردن و در کاندن دهنگه کان بومان در ده خات ئاخیوهر زمانه که زمانی دایکه یان زمانی دو ووهه هت.

له نیووندی کولیزدا چوارکه سمان به رچاوه که و ده نگیان ناسایی نه بwoo له وانه ش (ع). ده نگی گربوو و (ب) ده نگی به رزبwoo (س و ت) ده نگیان نزیک بwoo له ده نگی منال و ئافرهت به مه به ستی لیکولینه و په یوهندیم پیوه کردن و جه ختیان له سره نه و هکرد و ده که تاییه تمەندییه ده نگییه کانیان کاریگه ری هه یه له سهر باری دروونی و که سایه تیان و خەلک له کاتی قسە کردن سەیری يە کدەکەن و بىدەکەنن و هەندی جاریش قسە مان بۇ دەگەریتە و ده لاسایمان دەگریتە و ده مەش بۇتە بارىکی قورس بە سەرمانە و ده.

ب-شیوه‌هی هه‌لسوکه‌وته‌کان:

هه‌لسوکه‌وته‌کان‌مان جیگ‌ای تیبینی به‌رامبه‌ره و لیکدانه‌وهی بُوه‌دهکری، هه‌لسوکه‌وته‌کان به‌شیکی گرنگی په‌یوهندیکردن پیکدیلن که زوریه‌یان بس ویستن له ژیان روزانه‌ماندا زورجار کردوهه‌هه‌لسوکه‌وت دهیته هوکاری په‌یوهندی نیوان ئاخیوهران، بُونمونه کاتی له شوینی چردا شوینه‌که‌مان بُوه‌سیکی به ته‌من یا ئافره‌تیک یا میوانیک چول دهکه‌ین ئهوا کرده‌کان‌مان شوینی دربرینه‌کان دهگریته‌وه (سرچاوه‌ی پیشوو: ۲۰۰).

ئه‌م کرده‌یه‌ش بی‌مه‌بست نیه، به‌لکو په‌یامیکی ریزه بُوه‌ساهه، یان هه‌لسوکه‌وته‌که، کویگرتن له کاتی قسه‌کردن و نه‌په‌چراندنی به‌رامبه‌ره په‌یامی دیزه بُوه‌گویگر و قسه‌برینیش په‌یامیکی دیزنه‌گرتنی به‌رامبه‌ره و یه‌کیکه له‌و تاییه‌تمه‌ندیبانه‌ی که له که‌سایه‌تی توندره‌وداهه‌یه، یان خودزینه‌وه له وه‌لام یه‌کیکه له‌و هه‌لسوکه‌وتانه‌ی که که‌سایه‌تی داده‌ب‌هزینیت، دله‌راوکی و دوودلی نیشانی خوی‌هه‌یه که هه‌ست به تینووتی دهکات و جگده‌ره زور دهخوات ئه‌گهر جگده‌ره خور دوکه‌له‌که بُوه‌رموه فرییدات ئهوا بروای به خووه‌هه‌یه و ئه‌گهر بُوه‌خواره‌وه فرییدا ئهوا بیزاری نیشانه‌دادات له‌گهل قسه‌که‌ر به‌رامبه‌ره و ئه‌وهی بی‌ئه‌وهی جله‌که‌ی پیسبیت خوی‌دات‌که‌کیتی یان زور دهستی بشوات ئهوا نشانه‌ی دله‌راوکی‌که‌ساهه‌یه، ئه‌وکه‌ساهه‌یه کاتی قسه‌کردن پال به ستوانیک یان داریک بادات ئهوا ناسینی ته‌واو سوزداری زور ده‌گه‌یه‌نیت (غسان جعفر: ۵۲: ۲۰۰).

وهستان به شیوه‌یه‌کی راست واتای ئه‌وه ده‌دادات که خاوه‌نی هیز و به‌رگه گرتنه، هه‌روم‌ها نیشانه‌ی شاناڑی به خووه‌کردن و رازی بیونه له خو جگه له‌مه‌ش نیشانه‌ی به‌هیزی که‌سایه‌تیه، به‌لام وهستانی خاوه‌نیشانه‌ی خاوه که‌ساهه‌که‌یه و ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نیت که‌ساهه‌که ناره‌زووی تیکه‌لبونی راسته‌خوی‌نیه به تاییه‌تیش ئه‌وانه‌ی که نایان ناسیت جا بُوهیه ده‌توانین بلین ئه‌م جوره وهستانه ئاماژه‌یه بُوه‌سایه‌تی خه‌مۆکی که جوریکه له نه خوشیه ده‌رونییه‌کان، به‌لام ئه‌وکه‌ساهه‌ی که وهستانه‌که‌ی به شیوه‌یه‌که که بُوه‌پیش‌وه چوویت و تیبینی شتیکی کرده‌یت ئه‌مه ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نیت که که‌سی وهستانو که‌سیکی سوزدار و میهربانه و که‌سایه‌تیه‌کی گه‌رموگوری هه‌یه (سرچاوه‌ی پیشوو: ۵۰).

ئه‌وکه‌ساهه‌ی به شه‌قاوی کورت ده‌رون واتای ئه‌وه ده‌دادات دلخوشن و ئه‌وکه‌ساهه‌ش که به هیواشی ده‌رون و وهستانه‌کانی چه‌ماوه و کووون ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نیت که‌ساهه‌که خاوه‌ن که‌سایه‌تیه‌کی دلته‌نگ و خه‌مۆکیه، جا ئه‌گه‌ر که‌سی رویشتوو له کاتی رویشتن دهست له گیرفانه‌کانی بنيت ئه‌م جوره که‌سایه‌تیه‌کی دلله‌نگ و ده‌شکه‌ویته به‌رده‌خنه‌ی که‌سانی به‌رامبه‌ره، ئه‌وکه‌ساهه‌ش که دهروات و سه‌ری نزم ده‌کاته‌وه و سه‌یری زه‌وه دهکات به بی‌مه‌بست ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نیت که‌ساهه‌که له بیکردن‌وه‌کی قوول‌دایه و ناتوانی به‌ئاسانی ته‌ركیز بکات، چونکه بیری به زور شت سه‌رقاله هه‌ر بُوهیه‌ش ئه‌م جوره که‌سانه‌ل‌هه‌یه‌ک کاتدا به‌زور شت له‌گهل ده‌سن (سرچاوه‌ی پیشوو: ۵۰).

ئه‌وکه‌ساهه‌ی که له‌دانیشتند دهست و قاچه‌کانی بخاته سه‌ریه‌ک ئه‌مه واتای ئه‌وه ده‌دادات که‌ساهه‌که باوه‌ری به خوی‌هه‌یه و له خوی‌باییه، به‌لام ئه‌وه که‌ساهه‌ی به شیوه‌یه‌کی دووره‌په‌ریز دا ده‌نیشیت ئهوا ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نیت که‌ساهه‌که ناره‌زووی گفتگوگوی نیه له‌گهل به‌رامبه‌ره به‌تاییه‌تی ئه‌که‌ر گفتگوگوکه پیچه‌وانه‌ی بیروبوچوونی بیت، چونکه ئه‌م جوره که‌ساهه هه‌ر باوه‌ری به بیروبا و بوجچوونی خوی‌هه‌یه و نایه‌ویت گفت وگوی له‌ساهه‌ر بکات هه‌ر بُوهیه‌ش زوو تیکه‌ل و ئاویت‌هه‌ی ئه‌وه که‌ساهه نابیت که له‌یه‌که‌م جاردا ناسیویه‌تی وه ئه‌وه که‌ساهه‌ی که يه‌که‌م جار قسه‌ت له‌گهل ده‌کات له‌گهل ده‌کات له‌ساهه‌ر کورسیه‌ک دانیشتبوو و قاچه‌کانیشی خستبووه سه‌ریه‌ک له دانیشتنيکی نافه‌رمی‌دا، ئه‌وا ئه‌م که‌ساهه هیچ نرخیکت پیشادات و زور گرنگی به فه‌رمیات نادات (غسان جعفر: ۵۲: ۲۰۰). شیوه‌ی نووسینیش به‌شیک له که‌سایه‌تی ده‌ده‌خات ئه‌گهر له‌کاتی نووسن‌که‌یدا

که سی له لانه بیت، بو نمونه نه و که سی نووسنه کهی جوان و ریکه ئهوا خاوهنه کهی که سیکی هیمن و پشوو دریزه و هه ستیاره زور و ههست و سوزی که سانی تری لا گرنکه، نه و که سه ش که و شه کان به پی پیویست ده نووسیت و بو نمونه له کات نویندا دریزی نه لف و لام و دک یه ک بن نهمه نه و دگه یه نیت خاوهنه کهی پاریزگاری له مه عید ده کات. نه و که سه که نووسنه کانی له گهله یه ک هاوتنه رین نهوا خاوهنه کهی که سیکی گران و خاوهن زه قیکی ناساییه، به لام نه گهر نووسنه کان بولای سه رووه بچن نهوا که سایه تیبه کی به هیزی ههیه و سه رکه و تووه له پروژه کانی و نه و دی نووسنه کانی بو خواره و دابه زبیت نهوا خاوهنه کهی زور هه ل ده دست خوی ده دات (سه رچاوهی پیشوا: ۸۶). نه و که سه که کاتی نووسن قاچیکی دریزیکات و نه و دیتر بچه مینیتده و نهوا نیشانه کهی جووته که سایه تیبه یان باوهربه خوبونه و شه رمنه له هه مان کات، نه و دی ل سه ر پشت خه و تن باوهر به خوبون و دلخوشیه (سه رچاوهی پیشوا: ۵۲). په سندکدنی ههندی جل و به رگ به شی له که سایه تی مرؤف ده ده خات هر بیوه ش پیویسته به پی پیویست جل و به رگ تایه ت له به ر بکریت له لیکولینه و دیه کدا ده رکه و تووه ۸۹٪ نه و که سانه سه رکه و توون له ژیان هوکاره کهی جل و به رگ بیوه (لیی شحرور: ۱۱: ۲۰۰) بو نمونه که جو تیاریک که له لادیوه ده چیته شار جله کهی خوی داده که فی و جلیکی (رسمنی له به ر ده کات نهوا بو کومه لگاییه کهی راده گه یه نیت نهوا نارهزووی نه و ده ده کات مامه له و هه لسوکه و تی جو تیاری له گهله نه کهن، به لکو مامه لهی چینی خوینده و اری له گهله بکریت، به هه مان شیوه ش کاتی گه نجیک سه رو پرج و دینی جیدیلی و دک روزن اواییه کان نهوا ده تکردن و دیه لاسایی باوک و با پیریانیه تی نایه و دیت و دک نه و ان بیت (سه رچاوهی پیشوا: ۲۱۱) نه و دش پهیامیکه بو که سی به رامبه دی ده نیزیت و به هه مان شیوه ش هه لبرادردنی نه ده رهگانه و اتای تایه تی خوی ههیه له جل و به رگ و که له پهله له وانه ش: (شین) هه ستیاری و هیمنی نیشانده دات و ته و زمی خوین که مده کاته و هانی خابوونه و ده دات. ده تکردن و دیه نه ده رهگه ش ماند ویتی و دلراوکی ده گه یه فی. ده نگی سپیش پاکی و بیگه ردی نیشانده دات، (سسور) و اتای گه نجایه تی چالاکی و روزاندن و گه شبینی ده دات، نارهزوومه ندانی ره نگی (زهد) نیشانه بیرکردن و دیه راست و توانای زور و به رهه مهیه، زهدی زیریشی ناماژیه بو گه شبینی، به لام ره نگی (سه روز) خوش ویستی و چالاکی و شانازیکردن ده گه یه نیت، له گهله نه و دش نارهزوومه ندانی ده نالین ل ده دست دله راوکی و بی پشوا (غسان جعفر: ۵۴: ۲۰۰) ره نگی (قاوهی) دل نیایی ماده و سامانه، ره نگی (وهنه و شهی) و اتای گه شهی روحی ده دات و (پر ته قالی) یش نیشانه باوهربه خوبون و (په مهی) یش ره نگی خوش ویستی راسته قینه یه و (سپی) ره نگی وزه و بنیات به رانه یه (رهش) ره نگی نهینی و نه زانراوه کانه (ستیفن جون کلبرت: ۲۲: ۲۰۰۷).

ج- باری ده مچاو:

لیکولینه و دکان ده ریان خستووه که جهوت جووه باری ده مچاو ههیه لای هه مموو میله تانیش تاراده یه ک و دک یه که که خورسکن و ره نگدانه و دیه نه و باریه تییدا ده زیت که بریتین له:

۱- تورههی:

داگرتتی برؤ و نزیکردن و دیه ک و دک نه و دیه ل باری سه رسور ماندابیت، که سه ره تای گورانه بو تووره بیون، داگرتتی برؤ و توندکردن پیروی چاو نیشانه یه بو تورههیه که ده توانی خوی پیگیریت، داگرتتی برؤ و به رزکردن و دیه پیرو نهوا تورههیه کی زور ده گه یه نیت. مرؤف له کاتی تورههی لیوه کانی گرزه بیت و به رزد بیت و ده بو پیشه وه و گرزی ده ماریشی به دواوهه.

۲- بیزاری:

لیوی سه رووه به زرد بیت و ده بو لایه ک توندکردن و خستنه سه ریه کی هه ردوو لیو لایه ک لاده، و سه ریکردن ته نهان نیوان

لووت و دووجاوده‌گریته‌وه.

۳- قیزکردنوه:

لوونگرتن و بهرزکردنوه‌وهی بوسه‌رهوه، لیوی سه‌رهوه بوسه‌رهوه دریزده‌گریته‌وه و لیوی خواروه بپیشهوه و خواروه دریزده‌گریته‌وه و لیوی سه‌رهوه بچوکردنوه‌وهی چاویش له خوده‌گریت.

۴- ترس:

به رزبیونه‌وهی پیرووی سه‌رهوه و بهرزکرنوه و نزیکردنوه بروکان له‌یه‌ک و لیوی سه‌رهوهش به ناسویی توند دهیت.

۵- غم:

دابه‌زینی پیلولی چاو، بیتافه‌تی و ماندوویی و عاجزی و بهرزکردنه و نزیکبیونه‌وهی له‌یه‌ک، لیوکانی بخواروه دابه‌زین، بهرزکردنوه‌ی لیوی خواروه و دولابیونه‌وهی بخواروه.

۶- دلخوشی و ناسوده‌یی:

دلخوشی و ناسوده‌یی له ریگای زردده‌خنه‌وه دردده‌بردریت، که دوروبه‌ری لیوی سه‌رهوه بهرزده‌بیت‌وه، دهوروبه‌ری چاوه‌کان لوقدارده‌بن ده خاوه‌بیت‌وه هه‌رئه‌م نیشانه‌یه‌ش زردده‌خنه‌ی راست و ناراست له‌یه‌ک جیاده‌کاته‌وه زردده‌خنه‌ی دروستکراو لوقه‌کان لای دهمه‌وه ده‌بن، جگه له‌مه‌ش زردده‌خنه‌ی راسته‌قینه خیرا و کورته (تونیا ریمان: ۲۰۰۹: ۲۲۵) زردده‌خنه زورشتمان بخونه‌کاته‌وه، له‌وانه‌ش باوه‌کردن و دک نه‌وانه‌ی که زردده‌خنه‌که‌یان ناهاوسمه‌نگه بیان وا نه‌زانی به‌خورتی له‌نجامی ده‌دات زردده‌خنه‌ی دریزخایه‌نوه ده‌گه‌یه‌نی که سه‌ره که ده‌توانی کاریگه‌ری بکاته سه‌ره کسی به‌رامبه‌ر، به‌لام نه‌وکه‌سنه‌ش که هه‌ر زردده‌خنه بسه‌ره لیوانه نه‌مه نه‌وه ده‌گه‌یه‌نیت نه‌وه ده‌کات که له په‌یوه‌ندی به‌ردوه‌اما‌دابیت له‌گه‌ل به‌رامبه‌ره‌که‌یدا (سه‌رچاوه‌ی پیشوو: ۲۲۲).

۷- سه‌رسورمان:

به‌رزکردنوه‌ی نیوچه‌وان بخواروه بسه‌ره‌یه کی کورت له‌گه‌ل به‌رزکردنوه‌ی برو، به‌لام نه‌گه‌ر دریزه‌ی کیشا نه‌وه ده‌بیت ترس (غسان جعفر: ۸۶: ۲۰۰۶).

د- نیشانه ئاماژدیه‌کان:

۱- سه‌ره:

وهک هه‌موو نه‌ندامه‌کانی ترجیگای تیبینیه، چونکه شیوه‌ی جولانه‌وه‌کان و باری و هستانه‌که‌ی و اتاییه‌تی هه‌یه له‌وانه‌ش سه‌ره نزمکردنوه‌وه بوكه‌س نیشانه‌ی دانپیانانه به که‌سه‌که (تونیا ریمان: ۹۴: ۲۰۰۹) و سه‌رلازکردنوه‌وه به‌لایه‌ک له‌کاتی ئاخاوتن نه‌وه نیشانه‌ی ناباوه‌رپیه به که‌سی به‌رامبه‌ر. (سه‌رچاوه‌ی پیشوو: ۹۴).

۲- دهست:

به‌رزکردنوه‌ی دهست بخواروه نیشانه‌ی بیهیزی و پیویستیه هه‌ره‌ک ده‌بینین سوالکه‌ره‌کان به‌کاریدین، بخواروه نیشانه‌ی هیز و ده‌سه‌لاته به‌سه‌ره که‌سانی تر و دهست قوچاندیش نیشانه‌ی ترس و دله‌راوکییه (لیلى شحرور: ۱۸۵: ۲۰۰۹) دهست لیدان له که‌سی به‌رامبه‌ر له‌کاتی ئاخاوتن نیشانه‌ی خوش‌ویستی که‌سه‌که‌یه.

۳- لووت:

سوربیونه‌وه‌وهی لووت هه‌ولدانه بخواروه، چونکه پرخوین دهیت.

۴- چاو:

دواي ماودیه‌کی کم له به‌یه‌که‌یشتني دوچاو ئاویت‌هه بیونی کومه‌لایه‌تی نیوانیان دهست پیده‌کات و دک نه‌وه‌یه که بلیی حه‌زده‌که‌م په‌یوه‌ندیت پیوه بکه‌م، لیکولینه‌وه‌کان ده‌ریان خستوه که نزکه‌ی ۱۶٪/ ره‌گه‌زی می‌له ریگای چاوه‌وه په‌یوه‌ندی به ره‌گه‌زی نیره‌وه ده‌که‌ن بخسوزداری و خوش‌ویستی و بیلبلیه‌ی چاویان ده‌کریت‌وه زیاد له پیویست که‌سانی چاو سه‌هوز له هه‌موو که‌س زیاتر سه‌ریان ده‌کریت (سه‌رچاوه‌ی پیشوو: ۱۸۵) سه‌یرکردنیش و اتایی خوی هه‌یه، بخ‌نمونه له کومه‌لگای نه‌مریکی تیرامانی زور‌ته‌نها بخ‌شته بوكه‌س نییه، هه‌ربویه‌ش نه‌گه‌ر که‌سیک زور سه‌ریزی‌یه‌کیک بکات نه‌وا نه‌وه ده‌گه‌یه‌نی و دک کالایه‌ک يان شتی سه‌ریزی ده‌کات، بخ‌نمونه روزئناوییه‌کان رزور نازاره‌ت ده‌بن به قسه‌کردن له‌گه‌ل عه‌رده‌کان، چونکه له‌کاتی قسه‌کردندا رزور سه‌ریان ده‌که‌ن و چاو ده‌خنه ناچاواییان نه‌مه‌ش بخته‌جه‌دایه‌ک ده‌زانن. (موفق الحمدانی: ۲۳۱: ۱۹۸۲) بخ‌شی رزور نهینییه‌کانی ناخی مروظه‌ده‌ده‌خات چاوی بچوک تووانای

به رگه‌گرتنی که مه و چاوگه‌شی نیشانه‌ی سوزداری به (رویه‌رت نیل وایتساید: ۲۰۰۷: ۳۱). که سه‌ی که قسه‌ت له‌گه‌ل دهکات ئه‌گه‌ر له کاتی دواندنت دا چاوه‌کانی دابخات به تاییه‌تیش له کاتی گفتگوی قوول، ئه‌وا ئه و که سه ئاره‌زووی ئه و دهکات باش ته‌رکیز بکات و دهیه‌ویت زانیاری به کان به شیوه‌یه کی ورد بگه‌یه‌نیت، به لام ئه و چاوه‌ی به ئاراسته‌ی ئه‌م لاو ئه‌ولادا دهروات له کاتی قسه‌کردن ئه و ده‌توانین بلیین ئه و که سه ئاره‌زووی راکردنی هه‌یه له بابه‌تکه و دهیه‌ویت ده‌روازه‌یه ک بدؤزیته‌وه تا لیی درچیت (غسان جعفر: ۲۰۰۶: ۵۱).

۵- پرج:

داهینان و ریکختنی پرج نیشانه‌ی ریک و پیکی که سه‌که‌یه و که م پرچی له‌سهر نیشانه‌ی مه‌ینه‌ت و ئازاری که سه‌که‌یه (لیلی شحرور: ۲۰۰۶: ۲۱۱) که سی خاون پرچی دریز که سیکی و روزی‌نیه رو سوزدار تره له قىز کورتنه کان و پرچی زدد نیشانه‌ی نه‌رمی پیکه‌نیناویه و پرچی رەش نیشانه‌ی ته‌واوی و زیره‌کیه و پرچی سوری رەنگ زیری نیشانه‌ی زیره‌کی زۇر و ده‌مارگیزی و زمان سه پیئنده‌ره (غسان جعفر: ۲۰۰۶: ۵۴).

ئه نجام:

۱. که سایه‌تی ئه و ئه دگاره تاکه که سیه‌یه له ئه نجامی کاریگه‌ری حەز و هەلچوونه کانی ناخی مرۆڤ و کارتیکه‌ری کومه‌لایه‌تی دروست دېبیت تاکه کان له‌یه ک جیاده‌کاته‌وه، هەربویه‌ش به پیی ده‌روروبه‌ر له گوراندایه.
- ۲- که سایه‌تی و زمان په یوه‌ندیه‌کی پتە‌وییان بە‌یه‌که‌وه هەیه و زمان رەنگ‌دادتە‌وه بە‌هەمان شیوه‌ش زمانیش کاریگه‌ری بایه‌لوجى و جەسته‌بىي و دەرۇونى و کومه‌لایه‌تی تاک له زمانه‌کەيدا رەنگ‌دادتە‌وه بە‌هەمان شیوه‌ش زمانیش کاریگه‌ری هەیه بە‌سەر که سایه‌تی مرۆڤ‌هە و له ریگای زمانه‌وه دەتواندريت کاریگه‌ری له که سایه‌تی بکریت و ئاراسته‌ی بگوردریت.
- ۳- مرۆڤ دەتوانیت له ریگای زمانی دەرپراو جاچ بە‌دەنگ وچ بە‌هەلسوكه‌وتە جەسته‌بىي کان شیوه کەسی بە‌رامبەر بخوییتە‌وه. له نهینبىي شاراوه‌کانی شارەزابیت.
- ۴- ئاوازه‌ی دەنگ و بە‌کارهینانی وشە و ریکختنی رسته و هەلس وکه‌وتە جەسته‌بىي کان تابه تەندى که سایه‌تی مرۆڤ دەرده‌خەن، چونکە زیاتر واتاي راسته قىنه‌يان لیومورده‌گىرىت.
- ۵- دەرپىنیه زمانبىي راسته‌و خۆکان له ریگاى واتاي سیماتىكى شىدەکرىتە‌وه و دەرپىنیه زمانبىي نازاسته‌و خۇ و زمانه جەسته‌بىي کانیش له ریگاى واتاي پراگماتىكىيە‌وه.
- ۶- تاقىكىرنەوەکانی که سایه‌تی له ریگاى پرسیار و وەلامه‌وه دېبیت، ئەم پرسیارانه‌ش به پیی جۇرى پیوانه‌ی که سایه‌تی دەگۈرۈت بۇ نموونه پیوانه‌ی (برۇا بە‌خوبۇن) جیاچە لە پیوانه‌ی (په یوه‌ندى کومه‌لایه‌تى) کەواته توپۇزەر ئەم پرسیارانه بىيە بەست ناکات، پرسیارەکان فرە وەلامن هەریەك لەم وەلامانه‌ش جۇرە واتايەك دەدات له ریگاچە و دەتوانىن دەستتىشانى که سایه‌تى ئه و کەسانه بکەين کە توپۇزىنە‌وه يان له‌سەر ئه نجام دەدەن. واتاي تاییه‌تى خۇي هەيە لاي توپۇزەر، بۇ دىيارىکىنى که سایه‌تى.
- ۷- ئەگەر تاقىكىرنەوەکەمان له ریگاى چاپىکە‌وتەن بىت کە پىشىكە دەرۇونىيە کان زیاتر بە‌کارىدىيەن بۇ تىگە‌يىشتن له بارى کە سەکە و وردىبۇونە‌وه لە که سایه‌تى، ئەوا پراگماتىك رۇلى خۇي زیاتر دېبىنیت، چونکە لەم جۇرە تاقىكىرنەوەيە هەمۇو هەلسوكه‌وتىك مايەتىيە تىببىنیيە جا به زمانى گوتەن بىت يان به زمانى جەسته بىت، چونکە هەلگرى واتا و پەيامىكە بۇ توپۇزەر بە تاییه‌تىش پیوانه‌ی کارداشە‌وه فسيۋلۇجىيە‌كان.

سەرچاوه‌کان:

A. به‌زمانى كوردى:

- ۱- رویه‌رت نیل وایتساید (-) زمانى رو خسار، وەرگىرانى لە ئىنگلېزىيە‌وه، مىنە (محمد امین حسین) (۲۰۰۷)، بلاوکراوه‌کانى كۆپانىيائى ئاوايىنە، سليمانى.
- ۲- سىيىن جون كلبرت (-) زمانى جەسته‌ی رەنگ، وەرگىرانى لە ئىنگلېزىيە‌وه، مىنە (محمد امین حسین) و كەمال حسن (۲۰۰۷)، بلاوکراوه‌کانى كۆپانىيائى ئاوايىنە، سليمانى.
- ۳- عبدالواحد مشير محمود دزه‌بىي (۲۰۰۸) رىيڭىرتىن له دىيدى پراگماتىكىدا، ئىكۈلۈنە‌وه يەكى پراگماتىكىيە، گۇفشارى (الاستاذ) ژماره ۷۸) كۆلىزى پەروردەدە ئىبن روشىد زانكىزى بە‌غدا.

B

گۇفشارى زانكىزى سليمانى . ژماره (۳۰). تىشرىنەن يەكەمىسى ۲۰۱۰ . بەشى

56

- ٤- كريم شريف قهقهة تاني (٢٠٠٧) سايكولوجيات كشتي، چاپی دووهم، چاپخانه حاجی هاشم، ههولیر.
 ٥- محمد معروف فتاح (١٩٩٠) زمانه وانی، زانکوی سه لامه دین، صاپخانه دار الحکمه، ههولیر.

B- بهزمانی عربی:

- ١- كوندراتوف (١٩٦٩) اصوات و اشارات (Sounds and Signs) نقله الى الانجليزية، ادوار يوحنا، ١٩٧١، المؤسسة العامة للصحافة والطباعة، بغداد.
 ٢- احمد زكي صالح (١٩٧٢) علم النفس التربوي، الطبعة الثالثة عشرة، مكتبة النهضة المصرية، القاهرة.
 ٣- احمد عزت راجح (١٩٨٥) اصول علم النفس، المكتب المصري الحديث للطباعة والنشر، الاسكندرية.
 ٤- احمد مختار عمر (١٩٨٢) علم الدلالة، الطبعة الاولى مكتبة دار العروبة للنشر والتوزيع، الكويت.
 ٥- احمد يحيى الزق (٢٠٠٦) علم النفس، دار وائل للطباعة والنشر، الاردن.
 ٦- آف، آر بالمر، (١٩٨١) علم الدلالة، ترجمة مجید عبد العليم المشطة، مطبعة العمال المركزية، بغداد.
 ٧- انس ششك (٢٠٠٩) اسرار الشخصية وبناء الذات، دار الكتب العربية، بيروت.
 ٨- بلال عبدالهادي (٢٠٠٥) الجسد حين تتكلّم اللغة الصامتة تراقصنا أكثر مما تراقصنا اللغة الناطقة، جريدة الشرق الأوسط جريدة العرب الدولية، عدد ٩٦٥٥ في ٥ مايو.
 ٩- توني ريمان (٢٠٠٤) قوة لغة الجسد، الطبعة الاولى، دار العربية للعلوم ناشرون، بيروت.
 ١٠- جمعة سيد يوسف (١٩٩٠) سيكولوجية اللغة والمرض العقلي، سلسلة عالم المعرفة العدد (١٤٥) المجلس الوطني للثقافة والفنون والآداب، الكويت.
 ١١- داود عبدة (١٩٨٤) دراسات في علم اللغة النفس، مطبوعات جامعة الكويت، الكويت.
 ١٢- صالح محمد ابو جادو (٢٠١٠) سيكولوجية التنشئة الاجتماعية، الطبعة السابعة، دار المسيرة للنشر والتوزيع والطباعة، عمان، الاردن.
 ١٣- طلعت منصور والاخرون (١٩٧٨) اسس علم نفس العام، مكتبة انجلو المصرية.
 ١٤- عبدالحميد محمد على و فتحي عبدالحميد عبدالقادر و مراد على عيسى (٢٠١٠) القياس النفسي والاختبارات النفسية، مؤسسة طيبة للنشر والتوزيع، الطبعة الاولى، القاهرة.
 ١٥- عبدالقادر عبد الجليل (٢٠٠٦) المعجم الوظيفي لمقاييس الأدوات النحوية والصرفية، ط/١ دار الصفاء للنشر والتوزيع، عمان.
 ١٦- عبداللطيف محفوظ (٢٠٠٩) سيميائيات التغيير، الطبعة الاولى، منشورات الاختلاف، الجزائر.
 ١٧- عبدالله بن أحمد العلاف (د-ت)، تعرّف على شخصيتك وشخصيات من تحب من خلال أسرار النفس البشرية
<http://www.saaid.net/book/9/2797.zip>
 ١٨- عدنان يوسف العثوم (٢٠١٠) علم النفس الاجتماعي، الطبعة الثانية، اثراء للنشر والتوزيع، عمان، الاردن.
 ١٩- خسان جعفر (٢٠٠٦) علم الفراسة، رشاد برس للطباعة والنشر والتوزيع، بيروت، لبنان.
 ٢٠- كامل محمد محمد عويضة (١٩٩٦) علم النفس الشخصية، الطبعة الاولى، دار الكتب العلمية، بيروت.
 ٢١- ليلى شحرور (٢٠٠٩) فن التواصل والاقناع، الطبعة الاولى، دار العربية للعلوم ناشرون، بيروت.
 ٢٢- محمد احمد نابلسي (١٩٨٨) فرويد وتحليل النفس الذاتي، دار النهضة العربية، بيروت، لبنان.
 ٢٣- محمد بنى يونس (٢٠٠٤) مبادئ علم النفس، دار الشروق للنشر والتوزيع، الاردن.
 ٢٤- محمد جاسم محمد (٢٠٠٤) المدخل الى علم النفس العام، دار الثقافة والنشر والتوزيع، الاردن.
 ٢٥- محمد حسن عبدالعزيز (٢٠٠٩) علم اللغة الاجتماعي، مكتبة الاداب، دار الكتب المصرية، القاهرة.
 ٢٦- محمد على الخولي (١٩٩١) معجم علم اللغة النظري، التكليزي- عربي، بيروت، لبنان.
 ٢٧- محمود السعوان (د-ت) علم اللغة مقدمة لقاريء العربي، دار النهضة العربية، بيروت، لبنان.
 ٢٨- موفق الحمدانى (١٩٨٢) اللغة وعلم النفس، مديرية دار الكتب للطباعة والنشر جامعة الموصى.
 ٢٩- نوال محمد عطية (١٩٧٥) علم النفس اللغوى، الطبعة الاولى مكتبة انجلو المصرية.

C- بهزمانی فارسی:

- ١- محمد تقى زهتابی و حسين على محفوظ (١٩٨٧) قواعد الفارسية، ط/٢، مطبعة جامعة صلاح الدين، اربيل.

D- بهزمانی ئینگلیزی:

- 1.BLOM FIELD, L, (1933) "Language" Holt, Rinehart & Winston. New York.

2.Byrne.B.M.(1984) The general academic self-concept nomological net work;Arview

- of construct validation research .Review of Education research,54(3),427-456
- 3.GARMAN; MICHEAL (1990) "Psycholinguistics" Cambridge, Text book in Linguistics Cambridge University press Great Britain.
- 4.Levinson.S.C.(1997)"Pragmatics" Cambridge. University press. RICHARDS.C.JACK & RICHARDT.W.SCHMIDT,[1983] "Conversational 5.Analysis" in Language and Communication [ed] Longman
- 6.TEUNA.VAN. DIJK, (1977) "Text & Context" Exploration in The Semantics & Pragmatics of Discourse London, New York
- 7.WILLIS.EDMONDSON(1981)"Spoken Discourse" A model for Analysis, Longman, New York.

الملخص

لغة دور في التعرف على شخصية المتكلم او الكاتب لأن المعنى هو وهم محددات السلوك الانساني، وشخصية الانسان تنعكس في لغته عن طريق الصوت و اختيار الكلمات و ترتيب العمل و حسن التعبير و حركاته اللاارادية، يحاول الباحث في بحثه هذا ابراز اهمية المعنى لتحديد الشخصية و الوصول الى اعمق تفكير الانسان و قراءة افكارهم ، عن طريق تحليل المحتوى التعبير وفق علم الدلالة السلوكي السيميانتيكي و البراكماتيكي و يعد هذا البحث الاول من نوعه في اللغة الكردية يتضمن البحث عدا المقدمة و النتائج محورين، الاول يتناول:علم الدلالة السلوكي، شخصية الفرد ، انواعها، تكوين الشخصية والعوامل المؤثرة فيها، مكونات شخصية الفرد، التحليل النفسي لشخصية الفرد، طرق اختبار تحديد الشخصية (اما الثاني فيتناول:اللغة والشخصية، تحديد الشخصية عن طريق التعبير.وفي ختام تم عرض النتائج مع ملخص باللغتين العربية والانكليزية).

Abstracts

The language has role on knowing the personality of the speaker or writer because meaning is the main factor for specifying the human behavior. The personality of the human being is reflected in his language when he speaks, uttering words, making sentence and other expressions and spontaneous movements he makes.

The researcher seeks to show the importance of meaning for specifying the character of a person and this is the concern of researchers till now.

The research shows the semantic importance and pragmatic ones for reaching to the depth of the person's ideas which is the first trial in Kurdish language.

The research consists of an introduction, two sections; the first is concerned with the psychological information, the personality, the kinds of personality, the structure of personality and other factors in it. The psychological analysis of the personality, and the ways of testing the personality, the second about language, how personality is adopted through expressions, finally the main results are presented in Arabic and English language.

